

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย

1. แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีสตรีนิยม
2. แนวคิดสตรีนิยมในการศึกษามาตรการทางกฎหมาย
3. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีสตรีนิยม

Jane Pilcher and Imelda Whelehan (2004, pp. 166-168) กล่าวถึงแนวคิดภาพเหมารวม (stereotype) ว่าเป็นการอธิบายถึงภาพที่ปรากฏในความคิดต่อคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นภาพที่คิดล่วงหน้าไว้ในใจ อันเป็นผลจากประสบการณ์ของตัวเองและจากข้อมูลต่าง ๆ ที่เรารับเข้ามาและรวบรวมไว้เป็นความคิดต่อคนกลุ่มนั้น ซึ่งมีผลเป็นการจัดประเภทของคนในสังคมด้วยการนำเอาลักษณะแบบปัจเจกบุคคลมาจัดเป็นกลุ่มนั่นเอง ภาพเหมารวมมิได้อยู่ในความคิดของแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่ถูกสะสมไปสู่การเกิดเป็นภาพเหมารวมในความคิดของคนในสังคมด้วย โดยเฉพาะภาพเหมารวมที่มีลักษณะเป็น gender stereotypes นั้น จะส่งผลให้เกิดการนิยาม การวางมาตรฐาน หรือการกำหนดแนวปฏิบัติต่อบุคคล ตามภาพเหมารวมทางความคิดต่อความแตกต่างระหว่างหญิงชายตามเพศหรือเพศภาวะนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น งานวิจัยด้าน gender stereotype พบความเป็นหญิงที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ มักสร้าง ภาพเหมารวมต่อความเป็นหญิง (feminine) ว่าเป็นเพศที่มีบทบาทในเรื่องภายในบ้าน และเรื่องราว ทางเพศวิถี นอกจากนี้ ผู้หญิงยังถูกสร้างภาพเหมารวมให้เป็นเสมือนวัตถุทางเพศ ควรมีบทบาทเป็นแม่บ้าน แม่เรือน หรือ มีบทบาทในงานที่สะท้อนถึงหน้าทำงานภายในครัวเรือน หรืองานหน้าที่ดูแล รับผิดชอบ ในขณะที่ความเป็นชาย (masculine) มักถูกสร้างให้มีภาพเหมารวมในความคิดในบทบาททางสังคมที่กว้างขวางกว่าหญิง ทำให้ชายมีภาพเหมารวมในความคิดว่าเหนือกว่า หรือมีคุณค่ากว่าหญิง ผลกระทบที่สำคัญคือ stereotype จะทำให้เราได้ปฏิบัติต่อบุคคลนั้นในฐานะปัจเจกบุคคล แต่เราอาจจะปฏิบัติต่อเขาในแบบของกลุ่มบุคคลที่เราสร้างขึ้นเป็นภาพเหมารวมทางความคิดเรื่องนั้น ๆ นั่นเอง

Claire Renzetti and Daniel Curran (1992, pp. 31-42) เขียนบทความเรื่อง "Gender Socialization" ในหนังสือ "Feminist Philosophies : Problems, Theories and Applications" กล่าวถึง การประกอบสร้างเพศภาวะขึ้นจากการขัดเกลาทางสังคม เริ่มจากในครอบครัว โรงเรียน ออกไปถึงการมีบทบาทตามเพศและเพศภาวะ รวมทั้ง บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในสังคมว่า พ่อแม่เป็นคนสำคัญที่ทำให้เกิดภาพเหมารวมในความคิดต่อเด็กหญิงและชายอย่างแตกต่างกันเริ่มตั้งแต่เมื่อลูก เล็ก ๆ ก็จะถูกตั้งลูกสาวและลูกชายในแบบที่แตกต่างกัน เช่น อยากให้ลูกชายดูแข็งแรง และโตขึ้นเป็นเด็กฉลาด ส่วนเด็กหญิงให้เป็นเด็กที่เรียบร้อยอ่อนน้อมง่าย และเมื่อโตขึ้นก็จะเลี้ยงลูกชายอย่างเป็นอิสระ หยอกล้อแรง ๆ ได้ ในขณะที่ลูกสาวจะระมัดระวังและดูแลอย่างใกล้ชิด การสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก จึงเป็นส่วนหนึ่งของการขัดเกลาทางสังคมที่สร้างความเป็นหญิงและความเป็นชายให้กับเด็ก นอกจากนี้ ยังมีเรื่องของสภาพแวดล้อมให้กับเด็กที่มีงานวิจัยพบว่า การจัดสภาพแวดล้อมให้กับเด็กมีการจัดแบ่งตามเพศด้วย เช่น ห้องของเด็กชายของเล่นและเสื้อผ้าของเด็กชายมักจะเป็นสภาพที่แตกต่างจากเด็กหญิง เช่น เสื้อผ้าของเด็กชายจะเป็นสีฟ้า สีแดง มีของเล่นที่ซับซ้อนในการฝึกทักษะความคิด เกมส์ หุ่นยนต์ ในขณะที่เด็กหญิงจะมีห้องและเสื้อผ้าสีชมพู ในแนวอ่อนโยน และมีของเล่นตุ๊กตา หรือของเล่นบทบาทสมมุติในครัวเรือน เป็นต้น

Renzetti and Curran ชี้ว่าปรากฏการณ์ข้างต้น เป็นส่วนหนึ่งของการขัดเกลาทางสังคม ที่ส่งผลต่อทักษะในการคิดและการเรียนรู้ของเด็กหญิงและชายอย่างแตกต่างกันในอนาคต หลังจากนั้นเมื่อโตขึ้นและเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน การเรียนรู้ของเด็กยังคงมีการตอกย้ำเป็นความแตกต่างตามบทบาททางเพศและเพศภาวะที่สังคมคาดหวัง เช่น มีปรากฏทั้งในสื่อการเรียนการสอน ที่มักนำเสนอบทบาทตามเพศหญิงชายที่สังคมคาดหวัง เช่น สื่อที่เสนอภาพให้เด็กหญิงยังมีบทบาทในครัวเรือน แพชั่น ความสวยงาม ในขณะที่ภาพของเด็กชายจะเติบโตเป็นผู้นำในสาขาอาชีพ ที่กว้างขวางกว่าหญิง และเมื่อศึกษาในระดับสูงขึ้นก็พบว่าในระบบการศึกษาเอง ก็ยังมีการแบ่งการเรียนรู้ตามความถนัดและความสามารถ ซึ่งการเรียนรู้ของเด็กหญิงและชายก็ยังคงเป็นผลสืบเนื่องมาจากทักษะที่สะสมและความคาดหวังที่พ่อแม่มีต่อลูกหญิงและชายอย่างแตกต่างกัน เด็กชายเมื่อโตเป็นวัยรุ่นจะสะสมความคิดที่ถูกปลูกฝังให้เป็นผู้ผู้นำ และทักษะการคิดและพัฒนาการจากการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยีดีกว่า ในขณะที่เด็กหญิงจะโตขึ้นท่ามกลางการสอนให้เรียนรู้สิ่งรอบตัวในเรื่องงานด้านการดูแล ลักษณะงานในครัวเรือนที่ผู้หญิงถนัดกว่า และการก้าวสู่นาคตก็จะไปในแนวทางที่ตนถนัด และแม้ว่าวัยรุ่นหญิงบางกลุ่มที่ถูกเลี้ยงดูไม่แตกต่างจากชายและอาจจะเชื่อมั่นก้าวเข้าสู่การเรียนในสาขาเดียวกับชาย แต่ก็

ยังคงมีความใฝ่ฝันในเรื่องของความรัก และชีวิตครอบครัวตามที่ถูกปลูกฝังมาให้เป็นส่วนสำคัญของชีวิตตั้งแต่วัยเด็ก

Jane Pilcher and Imelda Whelehan (2004, pp. 56-64) กล่าวถึง แนวคิดเรื่อง Gender ว่าถูกนำมาใช้ในการจัดกลุ่มในการวิเคราะห์เรื่องความแตกต่างของหญิงชายที่เป็นความแตกต่างทางเพศ สรีระ และเป็นการก่อตัวของรูปแบบของพฤติกรรมและคุณสมบัติที่เป็นศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งนำไปสู่การกำหนดเป็น “ความเป็นชาย” (masculine) และ “ความเป็นหญิง” (feminine) ซึ่งประเด็นสำคัญคือการสร้างคุณลักษณะที่แตกต่างทางเพศและเพศภาวะนั้น ไม่ว่าจะอธิบายด้วยสรีระทางร่างกายและจิตใจก็ตาม ล้วนสะท้อนออกมาว่าเป็นการสร้างให้ชายมีอำนาจเหนือหญิง และเป็นเหตุให้อุดมการณ์หรือสภาพสังคมแบบชายเป็นใหญ่ ดำรงอยู่ต่อไป และยังคงให้ภาพลักษณ์กับผู้หญิงว่ามีบทบาทที่เหมาะสมกับลักษณะงานภายในบ้าน และบทบาทตามเพศของหญิงมักจะเป็นเรื่องราวของบทบาทในการเป็นแม่บ้าน และบทบาทในการเป็นแม่ที่เป็นเรื่องที่มีการสร้างและขัดเกลาให้เป็นบทบาทของหญิงมายาวนาน หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งคือ เพศภาวะเป็นการประกอบสร้างทางสังคมที่นำไปสู่การกำหนดความแตกต่างระหว่างหญิงชายที่ส่งผลให้ผู้ชายกลายเป็นผู้ได้เปรียบผู้หญิง หรือ มีอำนาจเหนือหญิง เช่น ผู้ชายเหมาะกับงานที่เกี่ยวข้องกับทางวิศวกรรมที่ได้เงินเดือนมากกว่างานของผู้หญิงที่มักจะเป็นงานที่ได้เงินเดือนน้อยกว่า เช่น พยาบาลที่ยังคงถูกมองว่าเหมาะกับผู้หญิง ซึ่งสะท้อนภาพงานของผู้หญิงว่าก็คงยังเป็นในเรื่องของบทบาทตามเพศภาวะที่สังคมคาดหวังให้หญิงทำหน้าที่ในการดูแลผู้คน เป็นต้น

Pilcher and Whelehan ชี้ว่าเรื่องเพศภาวะถูกขยายผลต่อไปถึงการกำหนดวิถีชีวิตของหญิงชายในสังคมที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย ตัวอย่างเช่น ความได้เปรียบ เสียเปรียบระหว่างหญิงชายที่เห็นได้ชัด ก็คือในเรื่องของการทำงานที่สภาพของหญิงจะอยู่ในแรงงานราคาถูก ที่ได้รับค่าแรงน้อยกว่าชาย และในเรื่องชีวิตครอบครัว ผู้หญิงก็ยังเป็นรองชายในความสัมพันธ์ทางครอบครัวในเรื่องเพศวิถี การสร้างให้เกิดเพศภาวะขึ้นมาส่งผลเป็นการจัดระบบหรือรูปแบบของอุดมการณ์ความคิด และส่งผลต่อวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนในสังคม ซึ่งส่งผลเป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย และมีการผลิตซ้ำและขยายความหมายกว้างออกไปในสังคม ผ่านการให้ความหมายตาม “ความเป็นชาย” และ “ความเป็นหญิง” ที่แต่ละสังคมสร้าง และท้ายที่สุดได้นำไปสู่การจัดการทางสังคม ด้วยการสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายขึ้น ตัวอย่างเช่น ในความสัมพันธ์ครอบครัวที่พบว่ากฎหมายหรือนโยบายของรัฐ เป็นนโยบายที่สร้างให้ชายมีอำนาจเหนือกว่าหญิง หรือทำให้ชายเป็นฝ่ายได้เปรียบมากกว่า เช่น กฎหมายเรื่องเหตุหย่า กฎหมายเกี่ยวกับ

ความรุนแรงในครอบครัว และกฎหมายในเรื่องการข่มขืน หรือกฎหมายเรื่องภาษีของหญิงที่สมรส เป็นต้น ซึ่งเป็นรูปแบบที่สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความแตกต่างทางเพศ และเพศภาวะที่สังคมประกอบสร้างขึ้น

วิระดา สมสวัสดิ์ (2549) กล่าวถึง การคุ้มครองผู้หญิงให้ได้รับความยุติธรรมกับความละเอียดอ่อนในเรื่องเพศภาวะว่า ระบบกฎหมายต้องตระหนักถึงอิทธิพลต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อ และแสวงหาทางที่จะเยียวยาโดยใช้สภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และแนวคิดเรื่องความยุติธรรมและความเสมอภาค ซึ่งประเด็นสำคัญประการหนึ่งคือ ความเข้าใจของผู้บังคับใช้กฎหมาย และบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองเหยื่อ ในเรื่องความละเอียดอ่อนเรื่องเพศภาวะ (gender sensitivity) เนื่องจากความละเอียดอ่อน (sensitivity) ในเรื่องเพศภาวะ (gender) คือการเข้าใจในสภาวะของการประกอบสร้างทางสังคมของความเป็นเพศหญิงเพศชาย และระมัดระวังมิให้มีการปฏิบัติต่อบุคคลใดตามเพศภาวะอันเป็นการอคติ กีดกัน และนำไปสู่การละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ และยังคงเข้าใจว่าเพศภาวะคือบทบาททางสังคมวัฒนธรรม ความคาดหวังและข้อจำกัดที่กำหนดต่อผู้หญิงและผู้ชาย เพียงเพราะเพศของเขาเรียกง่าย ๆ ว่าเป็นเพศทางวัฒนธรรมมิใช่เพศทางสรีระ (sex) ดังนั้นความละเอียดอ่อนในเรื่องเพศภาวะหมายถึงว่าการไม่ละเลยผู้หญิง เพราะคิดว่าเป็นกลุ่มเพศที่ไม่สำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง เนื่องจากเท่าที่ผ่านมาและที่เป็นอยู่ ขณะนี้ผู้หญิงในฐานะที่เป็นชนชั้น เป็นกลุ่มเพศอยู่ในสถานภาพดังกล่าวที่ถูกกีดกันกดขี่เอาวัดเอาเปรียบ และถูกมองข้าม และจำเป็นต้องคำนึงถึงประสบการณ์ ความเห็น ความจำเป็น และความประสงค์ของผู้หญิงที่มักถูกทำให้ต่ำต้อยเพราะเพศภาวะที่สังคมอุปโลกน์ขึ้นมา เช่นว่า ความเป็นผู้หญิงต้องพูดเพื่อเจ้า ชุบชิบนิินทา หรือไม่ควรรับฟังเป็นสาระ ทำให้เกิดความไม่ละเอียดอ่อนในเรื่องเพศภาวะ และทำให้การรับฟังพยานบุคคลที่เป็นหญิงอาจมีน้ำหนักน้อยลงไป นอกจากนี้ความละเอียดอ่อนในเรื่องเพศภาวะ ยังหมายถึงว่าต้องเอาใจใส่รับฟังความเห็นของผู้หญิงเพราะผู้หญิงมิได้เกิดมาเป็นผู้ตาม และผู้ชายมิได้เกิดมาเป็นผู้นำ หากเป็นสภาพที่สังคมสร้างให้กับผู้หญิงและผู้ชายเหล่านั้น และความละเอียดอ่อนในเรื่องเพศภาวะจะทำให้การพิจารณาเรื่องภาวะการณ์ความยากลำบากของผู้หญิงชัดเจนและลึกซึ้งยิ่งขึ้น เห็นการต่อสู้ดิ้นรนของผู้หญิงในสังคมที่ทอดทิ้งผู้หญิง และย้ายผู้หญิงว่าเป็นสิ่งยากยิ่งกว่าผู้ชายหลายเท่าตัว

วิระดา สมสวัสดิ์ ยังได้กล่าวถึง เรื่องความรุนแรงในครอบครัวว่า ต้องคำนึงถึงความละเอียดอ่อนในเรื่องเพศภาวะ คือ การมองเห็นว่าความรุนแรงในครอบครัวและความรุนแรงที่เกิดจากผู้มีความสัมพันธ์ทางเพศ เช่น คู่รัก คู่หมั้น สามีกระทำต่อผู้หญิง มิใช่เรื่องส่วนตัวหากแต่

เป็นเรื่องส่วนรวมเรื่องของสาธารณะที่สังคมและรัฐจะต้องเอาใจใส่เพราะเป็นการกระทำต่อผู้หญิง และชี้ว่าในการปฏิบัติงานด้านความรุนแรงในครอบครัวนั้น ผู้ปฏิบัติงานจะต้องพิจารณาถึงปัญหา 4 เรื่อง คือ

1. ความรุนแรงในครอบครัวเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง กฎหมายควรตระหนักว่าความรุนแรงในครอบครัวต้องถูกขจัดไปโดยการออกกฎหมายในเรื่องนี้โดยเฉพาะ ต้องไม่นำประเด็นเรื่องการแบ่งพื้นที่ส่วนตัวของบ้านและพื้นที่สาธารณะมาใช้กับความรุนแรงในครอบครัว และกฎหมายต้องทำหน้าที่ในการป้องกันความรุนแรงเช่นนั้น ลงโทษผู้กระทำความผิด และปกป้องผู้เป็นเหยื่อ

2. ควรตรวจสอบหลักการอื่น ๆ ของกฎหมายเรื่องความรุนแรงในครอบครัว เช่น การจ่ายค่าทดแทนให้กับคู่สมรส มักถูกผู้กระทำความรุนแรงเอาไปใช้

3. การคืนดีกันต้องเกิดขึ้นเฉพาะในกรณีที่สิ่งแวดล้อมปลอดจากความรุนแรง และด้วยความยินยอมของผู้หญิงที่เป็นเหยื่อ กฎหมายไม่อาจนำไปใช้เพื่อการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานในเรื่องความมั่นคงปลอดภัยของผู้หญิง

4. ในบางแห่ง การกระทำความผิดแบ่งออกเป็น ก) การกระทำความผิดที่รับรู้กัน ซึ่งเกี่ยวกับการทำให้บาดเจ็บอย่างสาหัสต่อร่างกายที่เจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องและสอบสวนทันที ข) การกระทำความผิดที่ไม่รับรู้ เกี่ยวกับการบาดเจ็บเล็กน้อยซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่อาจสอบสวนได้โดยไม่ได้รับคำสั่งจากพนักงานอัยการหรือผู้พิพากษา จากการศึกษาความรุนแรงในครอบครัวมักจะเกิดในรูปของการกระทำความผิดซ้ำซากที่ไม่รับรู้กัน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายที่ยอมรับว่าความรุนแรงในครอบครัว เป็นการกระทำความผิดที่ต้องรับรู้

นอกจากนี้ นักกฎหมายจะต้องตื่นตัวว่ามีการเหมารวมของเพศภาวะและอคติต่อผู้หญิงที่เป็นเหยื่อในคดีการทำร้ายทางเพศ ซึ่งมีตั้งแต่การข่มขืน จนถึงการคุกคามทางเพศ (หรือปกติเรียกกันว่าเป็นการหยอกเย้า) ต้องเปลี่ยนแปลงการไม่รับรู้ (non cognizance) เรื่องการทำร้ายทางเพศ แม้ในกรณีที่ไม่ได้มีการทำร้ายร่างกายอย่างสาหัสก็ตาม เช่น กรณีการคุกคามทางเพศ เพราะความเจ็บปวดทางจิตใจ ก็ร้ายแรงพอกัน ความเจ็บปวดทางใจของเหยื่อถูกตอกย้ำจากการที่สังคมมีแนวโน้มที่จะตำหนิและลงโทษซ้ำเติมผู้หญิงที่เป็นเหยื่อของการทำร้ายทางเพศ ผู้หญิงที่เป็นเหยื่อ และถูกผู้ชายทำร้ายมักจะถูกมองว่าเป็นผู้ “ทำลายเกียรติยศ” ของครอบครัว และชุมชน กระทำรุนแรงต่อปัจจัยเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงที่เป็นเหยื่อไม่ยอมรับทุกขโดยไม่ต้องการถึงการที่จะติดตามหรือเดินเรื่อง การดำเนินคดีกับผู้ทำร้ายตน จึงไม่ควรอนุญาตให้มีการถอนคำร้องทุกข์ว่าเป็นเรื่องทำได้ปกติ แต่ควรจะให้ศาลพิจารณาอย่างถี่ถ้วนว่าจะอนุญาต

หรือไม่ รวมทั้ง ควรพิจารณาถึงการเกื้อหนุนจากครอบครัวและชุมชนซึ่งสำคัญอย่างยิ่งควรพิจารณาจัดหาทุนความให้กับเหยื่อในคดีที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย จัดให้บริการแบบบูรณาการ ด้านสังคม การแพทย์ และกฎหมาย จะลดความเจ็บปวดของเหยื่อที่ได้รับความรุนแรง และการให้คำปรึกษาและหนุนเกื้อทางอารมณ์และจิตวิทยาสำหรับเหยื่อ เพื่อเป็นการเสริมอำนาจให้กับเหยื่อที่ได้รับความรุนแรง ตลอดจน ควรพิจารณาถึงการคุ้มครองเหยื่อและพยาน ควรให้ตุลาการมีดุลพินิจ ในการไม่เปิดเผยเหยื่อและพยานต่อสาธารณชน โดยไม่กระทบกระเทือนสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่จะได้รับการดำเนินคดีที่ยุติธรรมและโปร่งใส ไม่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ของสาธารณะ การเปิดเผยบางอย่างจำเป็นต้องทำ เพื่อให้สาธารณะมีหลักประกันในการตรวจสอบกระบวนการทางกฎหมายได้ สื่อมวลชนมีบทบาทพิเศษและมีความรับผิดชอบ นั่นคือสื่อมวลชนก็ต้องมีความละเอียดอ่อนในการคุ้มครองผู้หญิงที่เป็นเหยื่อด้วย

กิติพัฒน์ นนทบุรีมะดุลย์ (2551) กล่าวถึง มุมมองมิติหญิงชายในแง่ที่เป็นมายาคติในการทำงานของนักวิชาชีพ ในบทความเรื่อง “บทบาทสหวิชาชีพเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550” ว่าอาจยังมีการรับรู้และความเข้าใจเรื่องความรุนแรงในครอบครัวที่คลาดเคลื่อนหรือมีมายาคติ (Myths) ที่นำไปสู่การมีพฤติกรรมและการปฏิบัติตามกระบวนการให้ความช่วยเหลือผู้หญิง เด็ก และผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงไม่เป็นผลดี เช่น ความเชื่อที่ว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเพียงปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้มีแนวโน้มที่จะไม่ใส่ใจเข้าไปช่วยเหลือ และกลับเห็นว่า “เป็นเรื่องส่วนตัว” ในครอบครัว มากกว่าจะ “เป็นเรื่องสาธารณะ” ที่ทุกคนควรเอาใจใส่ดูแลร่วมกัน ความเชื่อที่ว่าความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นจากผู้ป่วยทางจิต อาจทำให้มองข้ามปรากฏการณ์ข้อเท็จจริงว่าผู้หญิง ที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรงส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของคนปกติที่ไม่ได้ป่วยทางจิต ซึ่งจะส่งผลให้มาตรการในการป้องกันและแก้ไขเป็นไปอย่างไม่ตรงจุดและไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เช่นเดียวกับกรณีความเชื่อที่ว่า การดื่มสุราและการใช้ยาเสพติดเป็นสาเหตุหลักของความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งมีผลงานวิจัยที่ชี้ว่า ความเชื่อนี้อาจไม่ถูกต้อง โดยพบว่าผู้คนในแต่ละวัฒนธรรมมีปฏิกิริยาต่อการดื่มสุราอย่างแตกต่างกันเพราะความเชื่อที่แตกต่างกัน สำหรับสังคมไทยการดื่มสุราเป็นพฤติกรรมที่แสดงความกล้าหาญฮึกเฮิม เมื่อสามีทำร้ายภรรยา จึงทำให้ไม่ต้องใช้ตัวตนของตนเองแสดงความรับผิดชอบ เพราะอาจอ้างได้ว่าทำไปเพราะไม่รู้สึกรู้ชาติหรือขาดสติสัมปชัญญะจากความเมเมา ซึ่งจะส่งผลให้สหวิชาชีพที่เกี่ยวข้องดำเนินคดีเตียนการดื่มสุราของเขามากกว่าที่จะให้ความสนใจเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในครอบครัว

สำหรับความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นระหว่างสามี-ภรรยา นั้น กิติพัฒน์ นนทบุรีมะดุลย์ (2551) ได้กล่าวถึงมายาคติที่คนมักเชื่อว่าภรรยาที่ถูกสามีทุบตีนั้นเป็นเพราะ “เธอชอบ” หรือ “เธอสมควรถูกทุบตี” เช่นความเชื่อที่ว่าผู้หญิงที่ถูกสามีทุบตีทำร้ายเป็นเพราะไม่สามารถทำหน้าที่ภรรยาที่ดีได้ เป็นผู้บกพร่องในการดูแลสามีและงานบ้าน หรือ บกพร่องในหน้าที่ของภรรยาตามบรรทัดฐานทางสังคม หรือมีความเชื่อที่ว่าผู้หญิงชอบ หรือมีความพอใจที่ถูกกระทำทารุณซ้ำซาก หรือเพราะมีมายาคติว่า ผู้หญิงรู้ว่าตนเองเป็นผู้ผิดเอง จึงไม่หลีกเลี่ยงออกมาจากสามี ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ในสังคมไทย นำไปสู่การแยกแยะความรู้สึกเห็นใจผู้หญิงที่ถูกกระทำทารุณ ออกจากกรณีที่ได้ถูกกระทำทารุณซึ่งมักได้รับความเห็นใจในความทุกข์และความเจ็บปวดของเด็กที่ถูกกระทำว่าโดยนิสัยของเด็กจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากผู้ทำร้ายทารุณได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับกรณีที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงที่สาธารณชนมักเห็นใจน้อยกว่าด้วยเหตุจากมายาคติดังกล่าว ซึ่งมีงานศึกษาวิจัย พบว่า ผู้หญิงที่ได้รับความรุนแรงส่วนใหญ่อยากหลีกเลี่ยงจากสามีที่กระทำทารุณต่อเธอ แต่ก็มีข้อจำกัดไม่ว่าจะเป็นความหวงใยต่ออนาคตของลูก ไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ หรือไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะแยกไปหาที่อยู่ใหม่ จึงทำให้ตกอยู่ในสภาพติดกับดัก หรืออยู่ในกำแพงที่ขวางกั้นอิสรภาพและความปลอดภัย ซึ่งในประเด็นนี้ ได้ชี้ว่าหากบุคลากรในทีมสหวิชาชีพไม่เข้าใจและมีความเชื่อในลักษณะตำหนิผู้หญิงดังกล่าว ถือเป็นอุปสรรคด้านทัศนคติและแนวคิดพื้นฐานในการทำงานอย่างใหญ่หลวง ถึงขนาดที่ว่าแม้ว่านโยบายของรัฐจะดีเพียงใด แต่หากบุคลากรในทีมสหวิชาชีพ หากยังยึดติดกับมายาคติดังกล่าว ก็เป็นเรื่องยากที่จะดำเนินงานที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อผู้หญิงที่ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว

นอกจากนี้ กิติพัฒน์ นนทบุรีมะดุลย์ (2551) ยังกล่าวถึงมายาคติอื่น ๆ เช่น มักมีความเชื่อที่ว่าความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นในประชาชนทุกกลุ่ม และปัจจัยทางสังคมไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ฐานะความยากจนทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุประการหนึ่งของความรุนแรงในครอบครัว แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า คนจนเท่านั้นที่ตีลูกเมีย และคนมีฐานะร่ำรวยจะไม่ตีลูกเมียเลย แต่ก็มักจะพบว่าคนมีรายได้น้อยที่สุด ก็มีความเสี่ยงสูงในการกระทำ ความรุนแรง และกรณีนี้ก็เช่นเดียวกับความเชื่อที่ว่าผู้ที่ถูกกระทำ ความรุนแรงในวัยเด็กเมื่อโตขึ้นจะกลายเป็นผู้กระทำ ความรุนแรง ที่เป็นความเชื่อในลักษณะนัยตีนิยาม และมีลักษณะความน่าจะเป็นมากกว่าเป็นความจริงทั้งหมด ซึ่งจะส่งผลเป็นการตำหนิตายคนส่วนหนึ่ง ในสังคมอย่างเหมารวม และอาจมีอคติที่มองผู้เคยมีประสบการณ์ถูกทารุณมาก่อนในด้านลบ และมีโอกาสทำร้ายผู้บริสุทธิ์ได้ง่ายมาก ดังนั้น นักวิชาชีพจำเป็นต้องพิจารณาประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวอย่างมีพลวัตรและ

แยกแยะ รวมทั้ง คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสิทธิส่วนบุคคลของทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่เกี่ยวข้อง

ยิ่งไปกว่านั้น ยังพบว่ามีความยากในการทำงานให้ความช่วยเหลือของทีมสหวิชาชีพ เนื่องจากสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว มีทั้งความรักและความรุนแรงที่สัมพันธ์กันอยู่อย่างสลับซับซ้อน ซึ่งเป็นเรื่องตรงข้ามกับมายาคติที่มักมีความเชื่อว่า “ความรัก” และ “ความรุนแรงในครอบครัว” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกันไม่ได้ ผู้หญิงจำนวนหนึ่งยังคงติดอยู่กับกำแพงแห่งความรู้สึกรักและผูกพันสามี เช่นเดียวกับลูกที่ถูกกระทำความรุนแรงโดยพ่อแม่ ก็จะมีทั้งความรู้สึกรักและผูกพันกับพ่อแม่มาก และเด็กยังรู้สึกสับสน เจ็บปวดที่ต้องเป็นฝ่ายปกป้องปกป้องให้พ่อแม่ต้องถูกคนนอกเล่นงานโดยใช้กฎหมาย ซึ่งกิติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์ (2551) ได้ชี้ว่ามายาคติต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นเรื่องที่บุคลากรในทีมสหวิชาชีพ ควรมีการแลกเปลี่ยนความเข้าใจให้ชัดเจน เพราะเป็นพื้นฐานสำคัญของการตัดสินใจ การปฏิบัติการติดต่อสื่อสาร และการตีความหมายของพฤติกรรมกระทำที่เกี่ยวข้อง ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการป้องกันและแก้ไขปัญหาครอบครัวได้อย่างแท้จริง แต่หากสหวิชาชีพยังติดกับดักอยู่ในมายาคติ จะทำให้การบูรณาการงานของทีมสหวิชาชีพมีอุปสรรคและนำไปสู่ความขัดแย้งทางความคิดระหว่างกันเองโดยไม่จำเป็น

กิติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์ ได้กล่าวถึง ความสำคัญของความละเอียดอ่อนเรื่อง เพศภาวะ(Gender sensitivity) กับการทำงานของสหวิชาชีพตามกฎหมายว่า นักสหวิชาชีพควรคำนึงถึงความละเอียดอ่อนเรื่องเพศภาวะในการทำงาน เช่น การดำเนินงานตามมาตรา 15 ในเรื่องการไกล่เกลี่ย ที่ควรคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวด้วย โดยต้องดำเนินการอย่างประณีตที่ทำให้ทุกฝ่ายเข้าใจสถานการณ์ และยอมรับซึ่งกันและกันในความเป็นมนุษย์ ผู้หญิงรู้สึกว่ามีโอกาสและมีพื้นที่ที่จะกลับมาพลัง ที่เรียกว่า เป็นการ Empowerment ให้กับผู้หญิง ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ทำให้ผู้ชายรู้สึกด้อย และควรมีการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ที่ต้องมั่นใจได้ว่า หลังการไกล่เกลี่ยเรื่องจะยุติลงได้ และไม่เกิดการทำร้ายถึงขั้นเสียชีวิตตามมาภายหลัง และหากกรณีที่ไม่สามารถรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัวได้ มาตรา 15 (2) ก็ได้เปิดช่องให้มีการหย่าร้างได้ โดยทีมสหวิชาชีพควรพิจารณาร่วมกันว่าทำอย่างไรให้เด็กได้รับผลกระทบน้อยที่สุด และควรมีการพิจารณาถึงมาตรการต่าง ๆ ที่จะเข้าไปช่วยเหลือสามี ภรรยา และบุคคลในครอบครัวให้ปรองดองกัน และปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกันเองและบุตร บุคลากรในสหวิชาชีพจะต้องเข้าใจเรื่องความละเอียดทางเพศภาวะ เพื่อความละเอียดอ่อนในการทำงานเริ่มตั้งแต่ระบบเปิดรับ คือ ขั้นตอนการรับเรื่องร้องทุกข์ ตามมาตรา 6 และมาตรการตามกฎหมายที่สหวิชาชีพต้องเข้าไปให้ความช่วยเหลือ

ดังกล่าวข้างต้น รวมทั้ง บทบาทของสื่อในการนำเสนอข่าวอย่างเหมาะสมตามมาตรา 9 และการจัดเก็บข้อมูลตามมาตรา 12 ทั้งข้อมูลเชิงตัวเลขและกรณีศึกษาซึ่งจะนำมาสู่นโยบายได้อีกชั้นหนึ่ง

โดยสรุป ในภาพรวมกิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์ เห็นว่าความละเอียดอ่อนต่อเรื่องเพศภาวะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการทำงานของสหวิชาชีพตาม พ.ร.บ. คุ่มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 โดยได้ชี้ว่าความสำเร็จของการใช้กฎหมายฉบับนี้ หัวใจสำคัญ คือ ความเข้าใจเรื่อง เพศภาวะ (gender) และเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ เป็นการเปิดพื้นที่ส่วนตัวให้เป็นเรื่องสาธารณะ เพื่อปกป้องคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว จึงถือเป็นงานพัฒนาสังคม และการทำงานตามกฎหมายนี้ จึงเป็นงานใหญ่มากเพราะเป็นงานที่เรากำลังเปลี่ยนแปลงสังคม ไม่ใช่งานแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า แต่เป็นการทำงานเชิงรุกและเชิงรับไปพร้อม ๆ กัน การสนับสนุนการทำงานตามกฎหมายฉบับนี้อย่างเข้มแข็ง จะส่งผลต่อการพัฒนา มนุษย์และสังคมโดยรวม

สำหรับการศึกษานี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดสตรีนิยมในประเด็นพื้นฐานเกี่ยวกับ ภาพเหมารวม (Stereotypes) เพศและบทบาทตามเพศในสังคม (Sex-Sex-role : socialization) เพศภาวะและบทบาทตามเพศภาวะในสังคม (Gender-Gender-role : socialization) ฐานคติทางเพศหรือเพศภาวะ (Sex/Gender bias) บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย (Gender relations) และการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศ (Gender Discrimination) มา กำหนดเป็นกรอบคิดในการศึกษา ดังนี้

1. ภาพเหมารวม (Stereotypes) หมายถึงภาพที่ปรากฏในทางความคิดล่วงหน้า ต่อ สภาวะใดสภาวะหนึ่ง ที่มีความแตกต่างในความคิด เช่น สภาวะความแตกต่างระหว่างสรีระของ หญิงและชาย ทำให้เกิดภาพเหมารวมความเป็นหญิงชาย ที่ส่งผลให้เกิดอคติทางเพศ การกดขี่เอารัดเอาเปรียบผู้หญิง และเกิดความไม่เป็นธรรมระหว่างหญิงชาย

2. เพศและบทบาทตามเพศในสังคม (Sex-Sex-role : socialization) เพศ (Sex) เป็นความแตกต่างทางชีววิทยาของสรีระร่างกาย ที่ธรรมชาติมอบให้มาแต่กำเนิด เปลี่ยนแปลงไม่ได้ และมีลักษณะเหมือนกันทุกสังคม และส่งผลต่อการขัดเกลาทางสังคมที่ผูกโยงกับเพศจนทำให้ทั้งหญิงและชายต่างก็มีบทบาททางเพศ (Sex roles) ตามเพศที่มีมาแต่กำเนิด

3. เพศภาวะและบทบาทตามเพศภาวะในสังคม (Gender-Gender-role : socialization) เพศภาวะ (Gender) เป็นความแตกต่างของลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายที่เกิดจากกระบวนการทางวัฒนธรรม กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็นตัวสร้างความเป็นหญิง

ความเป็นชาย ในสังคมขึ้น เป็นตัวกำหนดว่าหญิงชายควรปฏิบัติตัวอย่างใด คิดอย่างไร และจะคาดหวังอย่างไรทั้งต่อกันเองและต่อผู้อื่น ผู้หญิงและผู้ชายจะถูกขัดเกลา อบรมสั่งสอนให้รู้จักบทบาทและปฏิบัติหน้าที่แตกต่างกัน ตามลักษณะความเป็นหญิงชายที่สังคม สร้างไว้ หรือที่เรียกว่าบทบาทตามเพศภาวะในสังคม (Gender roles) นั้นเอง

4. ฐานคติทางเพศหรือเพศภาวะ (Sex/Gender bias) เป็นความคิด ความเชื่อที่มีต่อบุคคล อันมีเหตุผลก็เนื่องมาจากสังคม ได้เข้ามาเกี่ยวข้องในการหล่อหลอมให้มนุษย์เติบโตขึ้นเป็นมนุษย์ “เพศชาย” (masculine) และมนุษย์ “เพศหญิง” (feminine) พร้อมทั้งได้กำหนดเพศภาวะ (Gender) และบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย (Gender relations) ขึ้น

5. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย (Gender relations) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในแง่มุมของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Gender power) ที่เกิดจากความแตกต่างทางเพศ เพศภาวะและเพศวิถี เช่น กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน การเงิน และการตัดสินใจในครอบครัว ขนบธรรมเนียมประเพณี อุดมการณ์ความรัก ความจงรักภักดี ความกตัญญู ศีลธรรม จริยธรรม ฯลฯ ที่เป็นการให้คุณค่าชายเหนือกว่าหญิง ตอกย้ำความเป็นรองของหญิง และก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชาย

6. การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศ (Gender Discrimination) เป็นการปฏิบัติต่อผู้มีความแตกต่างทางเพศ ทั้งทางตรงในแง่ของการกีดกันและจำกัดสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ และในทางอ้อม อันเนื่องมาจากความคิดหรือภาพเหมารวมต่อความเป็นหญิง ความเป็นชาย และการขัดเกลาทางสังคมตามเพศและเพศภาวะ รวมทั้ง บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย

จากแนวคิดข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณาทำความเข้าใจต่อความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในลักษณะของความรุนแรงอันเนื่องมาจากเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศ (gender-based violence) ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการข่มขืนกระทำชำเรา การกระทำอนาจาร การล่วงละเมิดทางเพศ การบังคับค้าประเวณี หรือการค้ามนุษย์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลในครอบครัว ล้วนมีเหตุจากความอ่อนด้อยกว่าของหญิง ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากรากเหง้าของความคิด ความเชื่อ ที่สะสมมายาวนานในตัวของปัจเจกบุคคล และในสังคม จนเกิดเป็นภาพเหมารวมต่อความเป็นหญิงและความเป็นชาย ที่ส่งผลให้มีการปฏิบัติต่อหญิงชายตามบทบาททางเพศ และบทบาทที่สังคมคาดหวัง ซึ่งมักเป็นบทบาทที่ให้คุณค่าของหญิงไว้ด้อยกว่าชาย เช่น ให้หญิงมีบทบาทหน้าที่เป็นรองและรับใช้ชายในครอบครัว ให้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ นำทนุถนอม และ

จำเป็นต้องมีชายปกป้องคุ้มครอง เป็นผู้ยินยอมและโอนอ่อนตามชายที่สังคมให้คุณค่าว่าเป็นผู้นำครอบครัว เป็นต้น

ภาพเหมารวมต่อผู้หญิง และบทบาทที่ถูกตอกย้ำจากการขัดเกลาทางสังคมต่อหญิงและชาย ที่ยังคงเป็นบทบาทตามเพศและเพศภาวะที่สังคมสร้างขึ้น เมื่อสะสมนานขึ้นก็อาจก่อตัวเป็นอคติทางเพศที่มองหญิงในแง่ลบ และนำภาพในแง่ลบนั้นเข้ามาเป็นมาตรฐานในการมองและตัดสินใจในปรากฏการณ์ปัญหาแทนที่จะมองจากข้อเท็จจริงขณะนั้น เช่น ในกรณีการข่มขืนกระทำชำเราที่ผู้กระทำผิดมักนำเอาภูมิหลังพฤติกรรมทางเพศของหญิงที่เป็นผู้ถูกกระทำ การแต่งกายยั่วยวน หรือคำพูดในลักษณะเชิญชวนทางเพศ มานำสืบหากล้างด้วยการต่อสู้ถึงความยินยอม หรือความสมัครใจของหญิง เพื่อให้ตนรอดพ้นจากความรับผิดชอบ เป็นต้น

นอกจากนี้ การสร้างบทบาทหญิงชายตามเพศภาวะที่แตกต่างกัน ยังส่งผลต่อชีวิตของผู้หญิงทั้งในครอบครัวและสังคม เช่น บทบาทของหญิงในหน้าที่ดูแลครอบครัว งานในครัวเรือน รวมทั้งหน้าที่ในเรื่องเพศสัมพันธ์ และบทบาทของชายในฐานะเป็นผู้นำ ผู้ปกป้อง และผู้มีอำนาจในการปกครองทั้งในครอบครัวและในหน้าที่การงานทางสังคม สิ่งเหล่านี้ นำไปสู่อคติที่มีต่อเพศหญิง โดยยึดถือตามภาพเหมารวม บทบาทตามเพศและเพศภาวะ บนความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายตามที่ตั้งคัมสร้างขึ้น จนท้ายที่สุดนำไปสู่การเลือกปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อผู้หญิง และส่งผลให้ผู้หญิงต้องเผชิญกับความยากลำบากในการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งรวมทั้งความทุกข์ยากลำบากในการเผชิญกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และความยากที่จะก้าวพ้นจากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว ซึ่งมีรากฐานและความซับซ้อนของปัญหาอันสืบเนื่องมาจากเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศ (gender-based violence) ปัญหาดังกล่าว ถือเป็นภาพสะท้อนหนึ่งของการกดขี่เอารัดเอาเปรียบผู้หญิง และความไม่เป็นธรรมระหว่างหญิงชาย ที่จำเป็นต้องพิจารณาถึงการใช้อนุสัญญาทางกฎหมายเข้าไปแทรกแซงเพื่อพิทักษ์คุ้มครองสิทธิผู้ตกเป็นเหยื่ออย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดสตรีนิยมในการศึกษามาตรการทางกฎหมาย

พรพนรายรัตน์ ศรีชัยรัตน์ (2544) กล่าวถึง Feminist Legal Theory หรือ Feminist Jurisprudence ที่เรียกว่านิติสตรีศาสตร์ว่า มีจุดเริ่มในวงการศึกษากฎหมายในต่างประเทศ โดยปรากฏทั้งวารสารวิชาการ การประชุมทางวิชาการ และในชั้นเรียนทางนิติศาสตร์ ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ ของสตรี และทัศนะเชิงวิพากษ์ที่พัฒนาขึ้นในศาสตร์อื่น ๆ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับเพศ (law and gender) และการทำความเข้าใจข้อจำกัดทาง

กฎหมาย โดยใช้ทฤษฎีทางนิติสตรีศาสตร์ เพื่อศึกษาว่ากฎหมายมีผลอย่างไรต่อสตรีและกฎหมายมีส่วนทำให้สตรีอยู่ในสภาพที่ด้อยกว่าอย่างไร โดยใช้มุมมองของสตรีนิยมในการศึกษา แต่เนื่องจากสภาพที่กฎหมายบีบบังคับหรือกดขี่ผู้หญิงนั้นซับซ้อนและมีลักษณะทบทวนทวิคูณ ไม่สามารถใช้ทฤษฎีใดเพียงทฤษฎีเดียวอธิบายได้อย่างเพียงพอ แนวคิดสตรีนิยมใน 4 สำนักคิด จึงได้ถูกนำมาใช้ในการศึกษา ซึ่งแต่ละแนวคิดจะมีวิธีการเข้าสู่ปัญหา ความคิดพื้นฐาน และเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาว่างแตกต่างกัน ดังนี้

1. สตรีนิยมแนว Liberal Feminism

กลุ่มสตรีนิยม Liberal Feminists มีอุดมคติคือการให้สิทธิในการเลือกแก่ชายและหญิงเหมือนกัน โดยเชื่อว่าจะทำให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ เชื่อว่าผู้หญิงมีเหตุผลเช่นเดียวกับผู้ชายจึงควรได้รับโอกาสและสิทธิในการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ของผู้หญิงเอง เช่นเดียวกับผู้ชาย แนวคิดของกลุ่มนี้จึงต้องการให้ทุกคนมีเสรีภาพมากขึ้นด้วยการจัดการมองภาพแบบเหมารวม (stereotypes) และบทบาทที่กำหนดตามเพศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อหรือกดขี่ผู้หญิงด้วยบทบาทที่เข้มงวดของแต่ละเพศ ดังนั้น จึงมุ่งที่ความเหมือนกันมากกว่าความแตกต่าง และมุ่งที่จะแก้ไขปัญหาคือความไม่เสมอภาคด้วยระบบกฎหมายและใช้ศาลเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลง

2. กลุ่มสตรีนิยม Socialist or Marxist Feminists

มองว่าโครงสร้างของระบบทุนนิยมคือสาเหตุของการกดขี่ผู้หญิง พบว่า ในทุกยุคทุกสมัยลำดับชั้นของแรงงานมีความเป็นปิตาธิปไตยอยู่ด้วย กล่าวคือ ผู้ชายเป็นใหญ่เหนือผู้หญิง และมีลำดับชั้นทางเพศในแรงงาน งานของผู้หญิงได้รับการประเมินคุณค่าและค่าตอบแทนต่ำกว่างานของผู้ชาย เน้นที่ความต้องการ ประโยชน์และสิทธิของกลุ่ม มากกว่าของปัจเจกบุคคล และเชื่อว่าการกดขี่ทางเพศ ผิดและชนชั้นมีความเกี่ยวพันกัน ใช้วิธีการ “ยกระดับจิตสำนึก” (consciousness raising) เป็นแนวทางในการต่อสู้

3. กลุ่มสตรีนิยม Radical Feminists

มองว่าเพศมีฐานะเป็นชนชั้นหนึ่งที่ถูกครอบงำจากอีกชนชั้นหนึ่ง จึงสนใจที่ความแตกต่างระหว่างหญิงชาย โดยเชื่อว่ามีส่วนทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม กลุ่มนี้จะเรียกร้องให้มีกลไกหรือมาตรการพิเศษเพื่อการคุ้มครองผู้หญิง ซึ่งในกลุ่มนี้บางคนมีทัศนะมองความแตกต่างของผู้หญิงว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่ผู้หญิงถูกละเลยและได้รับการประเมินคุณค่าต่ำ สตรีนิยมกลุ่มนี้จึงมุ่งเรียกร้องให้สถาบันต่าง ๆ ทางสังคมให้ความสำคัญกับเสียงของผู้หญิงเท่า ๆ กับที่ให้กับผู้ชาย

4. กลุ่มสตรีนิยมแนว Post-modernists

เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากกระแสนิติศาสตร์เชิงวิพากษ์ (Critical Legal Studies หรือ CLS) ในช่วงทศวรรษ 1970 โดยได้นำแนวคิดในเรื่องภาษา ความหมาย อำนาจและความรู้ของภาคพื้นยุโรปปัจจุบัน เข้ามาสู่การศึกษากฎหมาย มีประเด็นที่นักนิติศาสตร์เชิงวิพากษ์เห็นว่าเป็นหลักการพื้นฐานร่วมกัน เช่น การยอมรับการวิพากษ์ของ Postmodern ในเรื่องเหตุผลนิยมในวัฒนธรรมตะวันตกสมัยใหม่ ปฏิเสธข้อกล่าวอ้างทางกฎหมายในเรื่องความเป็นกลาง (neutrality) เป็นต้น และมีการใช้วิธีการ “deconstruction” หรือการสำรวจตรวจสอบความคิดและหลักการที่อ้างว่ามีความเป็นกลาง เป็นสากล เพื่อค้นหาโครงสร้างธรรมชาติที่ไม่มีแก่นนอน และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แอบซ่อนอยู่หลังแนวความคิดและทฤษฎีนั้น

มาลี พฤษพงษ์ศาวลี (2551) เขียนบทความ เรื่อง “แนวคิด/ทฤษฎีกฎหมายสำนักสตรีนิยม” (Feminist Legal Theory/Jurisprudence) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงของการศึกษากฎหมายสมัยใหม่ในสังคมไทย ที่มีการสอนวิชานิติปรัชญาและวิชาหลักวิชาชีพนักกฎหมายว่า ได้มีส่วนสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของนักกฎหมายมิให้ยึดติดกับตัวบทกฎหมายตามตัวอักษรอย่างตายตัว แต่ควรให้ความสำคัญต่อภารกิจ (function) ของกฎหมายและคุณค่าของกฎหมายต่อสังคม รวมทั้ง มีการนำปัจจัยแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการก่อร่างสร้างหลักกฎหมายและต่อ นักกฎหมายมาประกอบการพิจารณา และชี้ว่ามีการนำแนวคิด/ทฤษฎีกฎหมายแนวสตรีนิยม ซึ่งเป็นทฤษฎีกฎหมายในเชิงวิพากษ์ (Critical Legal Theory) มาวิเคราะห์ปรับใช้ในสังคมไทย เพื่อช่วยในการมองประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับกฎหมาย โดยแบ่งตามพัฒนาการของแนวคิด ออกเป็น 3 ยุค ได้แก่

1. แนวคิดทฤษฎีกฎหมายสำนักสตรีนิยม รุ่นที่ 1 ยุคของความเสมอภาค มีแนวคิดพื้นฐานจากสตรีนิยมสายเสรีนิยม ที่เชื่อในความเหมือนกันระหว่างเพศ ผู้หญิงและผู้ชายมีความเป็นมนุษย์ที่เหมือนกัน เชื่อในความเท่าเทียมทางเพศและความยุติธรรมระหว่างเพศ เรียกร้องให้มีโอกาสที่เท่าเทียมในระบบสังคมที่เป็นอยู่ และให้ความสำคัญกับการต่อสู้ทางกฎหมาย เช่น การแก้ไขกฎหมาย หรือเรียกร้องให้แก้ไขในแนวสังคมสงเคราะห์ กล่าวคือ เน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเชิงปฏิรูปกฎหมายและสังคม และยอมรับความชอบธรรมของรัฐที่จะเข้ามาแทรกแซงด้วยการกำหนดมาตรการพิเศษให้ผู้หญิง

2. แนวคิดทฤษฎีกฎหมายสำนักสตรีนิยม รุ่นที่ 2 ยุคของความแตกต่างให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างหญิงชาย และผลกระทบจากความแตกต่างนั้น สนใจโครงสร้างของระบบกฎหมายและโครงสร้างของสังคมซึ่งส่งผลต่อการดำรงอยู่ของความไม่เสมอ

ภาวะระหว่างหญิงชาย ความสนใจจึงอยู่ที่การทำความเข้าใจสภาวะการครอบงำทางสังคมของเพศชายอย่างล้าลึก ซึ่งส่งผลกระทบต่อในทางปฏิบัติต่อทุก ๆ เรื่อง มองว่ารากเหง้าของความไม่เสมอภาคอยู่ที่กฎหมายและสังคมที่มีลักษณะของเพศชายในทุก ๆ มิติ และความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่ผู้ชายมีฐานะที่จะครอบงำผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีสถานะที่ต่ำต้อยด้อยกว่าชาย

3. แนวคิดทฤษฎีกฎหมายสำนักสตรีนิยม รุ่นที่ 3 ยุคของความหลากหลาย แนวคิดกลุ่มนี้เห็นด้วยว่ามีความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชาย มองว่าเมื่อผู้หญิงและผู้ชายมีร่างกายที่แตกต่างกันย่อมนำมาซึ่งประสบการณ์ที่แตกต่างกัน สนใจทำความเข้าใจว่ากฎหมายมีปฏิกริยาสนองตอบปัญหาต่าง ๆ และในปฏิบัติการทางกฎหมายนั้น ๆ จะเปิดเผยให้เห็นอคติทางเพศที่ถูกปกปิดซ่อนเร้นไว้ และนำเอาปัจจัยที่เกี่ยวข้องมาประกอบการพิจารณาในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและสังคม และวิถีชีวิตของผู้หญิง โดยเปิดรับเงื่อนไขที่แตกต่างทั้งทางด้าน การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งผู้หญิงดำรงอยู่ และความแตกต่างหลากหลายของผู้หญิงทั้งในด้านเชื้อชาติ สีผิว อายุ และแนวโน้มของเพศภาวะ (gender orientation)

นอกจากนี้ ได้มีการนำแนวคิดสตรีนิยมที่หลากหลายมาใช้อย่างบูรณาการในการอธิบายปรากฏการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง เพื่อชี้ให้ผู้บังคับใช้กฎหมายเห็นถึงความไม่เป็นธรรม ในกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของผู้หญิง และพยายามผลักดันให้ใช้มาตรการทางกฎหมาย มาตรการพิเศษ รวมทั้ง มาตรการอื่น ๆ ที่เหมาะสมสำหรับผู้หญิงและเด็กหญิง ประกอบด้วย แนวคิดสตรีนิยม 4 สำนักคิด ซึ่งแต่ละสำนักคิดจะมีแนวทางในการอธิบาย และข้อเสนอทางออกที่แตกต่างกันไป คือสตรีนิยมแนวเสรีนิยม จะให้ความสำคัญกับความยุติธรรม ความเสมอภาคและเสรีภาพ แต่ก็มีข้อจำกัดที่ว่ามาตรฐานที่จะทำให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมได้ มักเป็นมาตรฐานของผู้ชาย ทำให้ผู้หญิง ไม่สามารถทำตัวแตกต่างจากชายได้ ส่วนสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ มีจุดเน้นในเรื่องความแตกต่างทางชนชั้น การกดขี่ผู้หญิงเชื่อมโยง/ผูกติดอยู่กับกรรมสิทธิ์ส่วนตัวในทรัพย์สิน ที่สามารถสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง และอำนาจทางสังคม เชื่อว่าหากกลบบ้างระบบทุนนิยมและระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัว ก็จะสามารถขจัดระบบที่ทำการครอบงำและการกดขี่ทางเพศต่อสตรีได้ทั้งหมด รวมทั้งความไม่เสมอภาคระหว่างเพศด้วย สำหรับสตรีนิยมแนวรากเหง้าจะศึกษาความสัมพันธ์ทางเพศและความแตกต่างระหว่างเพศ และความเชื่อมโยงความแตกต่างทางกายภาพและเพศภาวะ และเอกลักษณ์ของเพศว่าเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงอย่างไร ศึกษาถึงอำนาจและความสัมพันธ์ทางเพศที่ถูกกำหนดโดยเพศ จุดเน้นในการศึกษาคือพื้นที่ส่วนตัวและสถาบันต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน ครอบครัว และบทบาทดั้งเดิมตามจารีตประเพณีของผู้หญิง และให้ความสำคัญกับงานที่

ถูกแบ่งแยกตามลักษณะเฉพาะของเพศ และการเลือกปฏิบัติต่อสตรี และสตรีนิยมแนวหลังทันสมัย จะเน้นที่ความหลากหลายของผู้หญิง การเลือกปฏิบัติหรือการกีดกันผู้หญิงมีหลายรูปแบบหลายลักษณะพร้อม ๆ กัน ผู้หญิงไม่ได้ถูกเลือกปฏิบัติอย่างเดียวกัน โดยจะสำรวจตั้งแต่ชนชั้น เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ศาสนา ร่วมกับมิติทางประเวณี/เพศ (Sexuality) เพศภาวะ (Gender) และเมื่อพิจารณาร่วมกันหลายประเด็นการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง จะมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ชนชั้น เชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ และเพศวิถีที่แตกต่างกัน แต่ท้ายที่สุดทุกแนวคิดมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ มุ่งใช้สิทธิทางกฎหมาย (Legal rights) มาเป็นกรอบคิดในการวิเคราะห์หรือใช้มาตรการทางกฎหมายเป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนเพื่อการพิทักษ์คุ้มครองสิทธิสตรีอย่างมีประสิทธิภาพ (Asia Pacific Forum on Women, Law and Development, 2004)

Nicola Lacey (2004, pp. 17-26) เขียนบทความเรื่อง “Feminist Legal Theory and the Rights of Women” ในหนังสือเรื่อง Gender and Human Rights Edited by Karen Knop กล่าวถึง ความหลากหลายของ Feminist Legal Theory ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมองปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เช่น สตรีนิยมแนวคิด Liberal Feminism จะยืนยันในเรื่องสิทธิเสรีภาพ ของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ รัฐไม่สามารถเข้าไปก้าวก่ายในเรื่องส่วนบุคคลในครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัว (private spheres) ซึ่งประเด็นนี้จะเป็นข้อจำกัดต่อการคุ้มครองกรณีความรุนแรงในครอบครัวและการกระทำทารุณกรรมต่อเด็ก แนวคิด Radical Feminism เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการมองความแตกต่างระหว่างหญิงชาย โดยมองว่าความแตกต่างทางเพศเป็นเหตุที่ทำให้หญิงอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่าชาย ทั้งโดยการทำให้หญิงมีบทบาทตามเพศและเพศภาวะ เช่น บทบาทของผู้หญิงที่อุ้มท้อง คลอดลูก และต้องมีบทบาทเป็นแม่และมีหน้าที่เลี้ยงดูลูกโดยธรรมชาติ ส่วนแนวคิด Marxist and Socialist Feminism จะมองถึงการกดขี่ในแรงงานในบ้านที่ผู้หญิงมักถูกจัดอยู่ในแรงงานที่ไม่มีมูลค่าในทางเศรษฐกิจเช่นงานบ้าน และงานที่เป็นหน้าที่ในการเจริญพันธุ์ และแม้ว่าผู้หญิงจะทำงานนอกบ้านก็ยังคงเป็นแรงงานที่ถูกเลือกปฏิบัติในตลาดแรงงาน และถูกขูดรีดในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม นอกจากนี้ แนวคิดของกลุ่ม Postmodernism ยังส่งผลต่อนักสตรีนิยมในยุคต่อมาที่ขยายมุมมองต่อความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายออกไปถึง การมองความแตกต่างทางเพศ/เพศภาวะ โดยพิจารณาถึงความแตกต่างทางชนชั้น เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ อายุ ฯลฯ ซึ่งมีผลให้เกิดความแตกต่างหลากหลายทั้งในแง่ของคุณค่า อัตลักษณ์ วัฒนธรรมและจารีตที่หลากหลาย และทำให้แง่มุมของความรู้สึกในทางจิตใจ หรือความรู้สึกถึงความมั่นคงในจิตใจของผู้หญิงที่มีความแตกต่างหลากหลายได้ถูกนำมาวิเคราะห์ และมีการเรียกร้องให้กฎหมายเปิดพื้นที่ ที่จะรับฟังประสบการณ์ในความสัมพันธ์

ระหว่างหญิงชายของผู้หญิง ที่แตกต่างจากผู้ชายในประสบการณ์เดียวกัน และกฎหมายต้องให้ความสำคัญกับการคำนึงถึงอารมณ์ ความรู้สึกของผู้หญิง ซึ่งจะเป็นการให้พลังอำนาจกับเสียงของผู้หญิง เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นธรรมต่อผู้หญิง

พรพรรณรายรัตน์ ศรีชัยรัตน์ (2544) กล่าวถึงแนวคิดของ West ที่ได้เสนอแนวทางของ Hedonic Feminism ซึ่งได้นำเรื่องความแตกต่างในการรับรู้ทุกข์สุขของฝ่ายหญิง มาเป็นประเด็นพิจารณา โดยกล่าวว่าความสุขและความทุกข์ในชีวิตของผู้หญิงต่างจากผู้ชายทั้งในเชิงคุณภาพและในเชิงปริมาณ ผู้หญิงทุกข์มากกว่าผู้ชาย เหตุผลหนึ่งเป็นเพราะสิ่งใดที่เป็นความสุข ความพึงพอใจของผู้ชายมักเป็นความทุกข์-ความเจ็บปวดของผู้หญิง ความเสียหายและความเจ็บปวดของผู้หญิงไม่ได้รับการยอมรับและการชดเชยเยียวยาจากกฎหมาย กฎหมายมองภัยอันตรายที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงโดยเฉพาะว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย เช่น มองการข่มขืนโดยคู่สมรสว่าเป็นเรื่องชวนหัว และมองว่าการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่อง “ภายในครอบครัว” ส่วนหนึ่งที่ความเจ็บปวดของผู้หญิงไม่เป็นที่เข้าใจ เพราะเป็นความเจ็บปวดที่แตกต่างกันในตัวของความเจ็บปวดเอง ไม่ใช่เพราะความเจ็บปวดนั้นเป็นผลมาจากความแตกต่างของหญิงชาย

West ให้เหตุผลว่าการที่นักสตรีนิยมละเลยต่อการอธิบายถึงทุกข์สุขในชีวิตของผู้หญิง ด้วยเหตุผลด้านหนึ่งคือเป็นเพราะภาษาที่ทำให้เป็นเรื่องลำบากในการพูดถึงความเจ็บปวดและความสุขของผู้หญิง เพราะเป็นความเจ็บปวดและความสุขที่แตกต่าง และยังมีเหตุผลด้านจิตวิทยา คือ ก่อนที่ผู้หญิงจะทำให้คนอื่นเชื่อว่าความทุกข์ของผู้หญิงเป็นเรื่องจริงจัง ผู้หญิงต้องทำให้ตัวเองมีความเชื่อเช่นนั้นก่อน และตราบไต่ที่คนอื่นยังไม่เชื่อ ผู้หญิงก็จะยังไม่เชื่อ เหตุผลอีกด้านหนึ่งที่เป็นปัญหาสำคัญ คือ เหตุผลด้านการเมือง ความไม่เหมาะสมของภาษาและปัญหาการรับรู้อย่างผิด ๆ เป็นเพียงภาพสะท้อนให้เกิดอุปสรรคที่สำคัญในการพัฒนาคำอธิบายของนักสตรีนิยมในเรื่องความเจ็บปวดของผู้หญิง ที่ทำให้ผู้ฟังไม่พอใจและต่อต้าน และเหตุผลที่สำคัญที่สุด ที่ทำให้นักสตรีนิยมละเลยต่อประเด็นเรื่องความทุกข์ความสุขของผู้หญิงที่แตกต่างจากผู้ชายเป็นเพราะตรรกะของทฤษฎีสตรีนิยมนั้นเอง รูปแบบของการวิพากษ์ทางกฎหมายที่นักสตรีนิยมรับมาใช้ ทำให้เรื่องที่ไม่เป็นวัตถุวิสัยและความทุกข์ความสุขเป็นเรื่องไม่มีตัวตน จึงไม่ได้ใส่ใจต่อจิตใจของผู้หญิง ไม่ได้มุ่งไปที่ความสุข และละเลยต่อการกำหนดมาตรการเกี่ยวกับความทุกข์ความสุขของผู้หญิง

ปรากฏการณ์ที่ผู้หญิงยินยอมซื้อชาย แลกเปลี่ยน ก็ไม่ได้เป็นไปเพื่อให้ตนเองมีความสุขมากขึ้น แต่เป็นการทำเพราะความสุขกับความต้องการของคนอื่น และที่เธอทำดั่งนั้นก็ด้วยเงื่อนไขหรือสภาวะที่เฉพาะผู้หญิงเท่านั้นที่มีประสบการณ์ ที่ West เรียกว่าการคำนึงถึงผู้อื่น

(other-regarding) แรงจูงใจในการทำให้คนอื่นมีความสุข มีความพึงพอใจ ทำให้การกระทำของผู้หญิงเป็นการสละตนเอง (giving self) ไม่ใช่ปลดปล่อยตนเอง (Liberal self) ไม่ใช่แรงจูงใจอย่างมีเหตุผลโดยคำนึงถึงตนเอง (self-regarding rational motivation) อย่างที่เสรีนิยมคิด ผู้หญิงจึงกลายเป็นผู้ให้มากกว่าเสรีชน ตัวอย่างเช่น ความกลัวของผู้หญิงต่อการมีเพศสัมพันธ์ มีผลต่อการกำหนดตนในทางอารมณ์และกามารมณ์ของผู้หญิง ผู้หญิงตอบสนองต่อความกลัวนี้ด้วยการสร้างตัวตนใหม่เพื่อควบคุมอันตรายและขจัดความกลัว ดังนั้น ผู้หญิงจึงกำหนดตนเองในฐานะผู้ให้เพื่อเบี่ยงเบนการคุกคาม อันตราย ความเจ็บปวด และความกลัวของการเป็นคนที่คิดถึงตนเองจากคนที่ตนมีเพศสัมพันธ์ ผู้หญิงไม่สามารถมีชีวิตอยู่กับความกลัวที่เกิดขึ้นทุกวัน และสิ่งที่ผู้หญิงที่ถูกสามีทำร้ายเรียนรู้ คือ การกำหนดตนเองในวิถีทางที่ทำให้ตนเองเลี่ยงจากความกลัวด้วยการมีชีวิตอยู่เพื่อคนอื่น แรงจูงใจอย่างเดียวคือเพื่อตอบสนองความต้องการของคนอื่น ความกลัวสอนให้รู้ว่าการกระทำเพื่อตนเอง เพื่อความสุข เพื่อความต้องการของตนเองเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ คิดไม่ได้ และมีไม่ได้

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีนิติสตรีนิยมที่นำมาใช้ในการศึกษามาตรการทางกฎหมาย จะปฏิเสธว่ากฎหมายไม่มีความเป็นกลางทางเพศ (gender neutrality) โดยมีสมมุติฐานเบื้องต้นว่ากฎหมายวางพื้นฐานอยู่บนบรรทัดฐาน ประสบการณ์และความเหนือกว่าของผู้ชาย กฎหมายทำให้สังคมที่ผู้ชาย เป็นใหญ่ดำรงอยู่ต่อไป แนวคิดสตรีนิยมจะตั้งคำถามต่อความเป็นธรรมชาติของผู้หญิงภายใต้กฎหมายว่า กฎหมายได้ละเลยหรือเพิกเฉยต่อประสบการณ์ และค่านิยมที่ดูเหมือนว่าเป็นของผู้หญิงมากกว่าผู้ชายอย่างไร มาตรฐานและแนวความคิดทางกฎหมายทำให้ผู้หญิงเสียเปรียบอย่างไรซึ่งมีนัยว่ากฎหมายนอกจากจะไม่มีความเป็นกลางทางเพศ แล้วยังเป็น “ผู้ชาย” อีกด้วย ประเด็นสำคัญที่นักนิติสตรีนิยมทุกสำนักข้างต้น ให้ความสนใจร่วมกัน คือ การพยายามทำความเข้าใจการกดขี่ผู้หญิงโดยกระบวนการทางกฎหมาย และพยายามใช้กฎหมายเป็นการยุติสภาพความเป็นเบี้ยล่างของผู้หญิง และใช้กฎหมายและมาตรการพิเศษต่าง ๆ รวมทั้ง การวิพากษ์องค์ความรู้ และความคิดของผู้บังคับใช้กฎหมายเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการพิทักษ์คุ้มครองสิทธิสตรี

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในส่วนนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็นการทบทวนวรรณกรรม ใน 4 หัวข้อ ประกอบด้วย ประเด็น ดังนี้

1. ความรุนแรงในเชิงโครงสร้างกับความรุนแรงในครอบครัว และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัว
2. งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพิทักษ์คุ้มครองผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัวด้วยมาตรการทางกฎหมาย
3. งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของนักสหวิชาชีพในการพิทักษ์คุ้มครองเหยื่อของการกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว
4. งานศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้

1. ความรุนแรงในเชิงโครงสร้างกับความรุนแรงในครอบครัวและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัว

1.1 ความรุนแรงในเชิงโครงสร้างกับความรุนแรงในครอบครัว

ความรุนแรงในครอบครัว เป็นความรุนแรงทางกายภาพ ที่มีความเชื่อมโยงกันอยู่กับความรุนแรงในเชิงโครงสร้างอย่างใกล้ชิด โดยมีความรุนแรงเชิงโครงสร้างด้านหนึ่งคืออคติทางเพศ ซึ่งถือเป็นต้นเหตุที่ก่อให้เกิดความรุนแรงต่อสตรี ทำลายความกลมกลืนในการร่วมมือกันทางเพศ สร้างสังคมผู้ชายเป็นใหญ่ซึ่งมีลักษณะนิยมความรุนแรงและชอบการแข่งขัน และยังมี ความรุนแรงในเชิงโครงสร้างที่แฝงเร้นมากับลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ในรูปแบบใหม่ ที่เป็นการครอบงำทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ทำให้เกิดลัทธิวัตถุนิยม (Materialism) ได้แก่ ความรักเงิน ความปรารถนาในเนื้อหนัง การนิยมของฟุ่มเฟือย ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงตามมามากมาย สิ่งเหล่านี้ ล้วนมีผลต่อทัศนคติ ค่านิยมของบุคคล ไปจนถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง แม้ว่าเป็นการปฏิบัติที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันตามปกติ แต่เมื่อรวมกันแล้วจะกลายเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะแก้ไข ส่งผลให้ปัญหาความรุนแรงบางเรื่อง โดยเฉพาะความรุนแรงในครอบครัว เพิ่มความสลับซับซ้อนมากขึ้นและกลายเป็นเรื่องที่ไม่ได้ยากไปด้วย (อนุช อภาภิรมย์, 2543)

ความรุนแรงในเชิงโครงสร้าง ถือเป็นรากฐานของความรุนแรงในทางกายภาพ ขณะเดียวกันความรุนแรงทางกายภาพ ก็ส่งผลกระทบต่อความรุนแรงในระดับชุมชนและสังคม

เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในด้านความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งที่แพร่หลายที่สุด ผู้ตกเป็นเหยื่อเกือบทั้งหมดเป็นสตรีและเด็ก สตรีที่ถูกทำร้ายมีทุกเชื้อชาติ การศึกษา สีผิว และฐานะทางสังคมยิ่งไปกว่านั้น ความรุนแรงในครอบครัว ถือเป็นพื้นฐานของความรุนแรงในชุมชนที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ท้องถนน และในที่ทำงาน และอาจยกระดับเป็นความรุนแรงจากองค์กร อาชญากรรมที่สำคัญ ได้แก่ การค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ การพนัน การค้าอาวุธเถื่อน และ อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ หรือ อาชญากรรมในไซเบอร์สเปซ เป็นต้น (อนุช อภาภิรมย์, 2543)

ความรุนแรงในครอบครัวในรูปแบบที่เป็นการทำร้ายทางเพศต่อผู้หญิงว่า ความทุกข์ยากที่ผู้หญิงต้องเผชิญ มิใช่มีเพียงความรุนแรงทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังมี ความรุนแรงที่อยู่ในโครงสร้าง อันเป็นผลมาจากอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และจารีตประเพณีต่าง ๆ รวมทั้ง อำนาจที่มาจากองค์ความรู้ ที่ส่วนหนึ่งก่อตัวจากอคติทางเพศภาวะ ประกอบกับการตอกย้ำภาพลักษณ์ของผู้หญิง ผ่านสื่อต่าง ๆ ในยุคปัจจุบัน ได้ส่งผลต่อการขยายอคติทางเพศต่อผู้หญิงไปอย่างกว้างขวางจนกลายเป็นภาพเหมารวมทางลบต่อผู้หญิง เช่น ภาพเหมารวมที่มองผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ เป็นที่ระบายนอารมณ์ มีค่าเปรียบเปรยว่า หญิงเป็นดอกไม้ ชายเป็นแมลงภรรยาเป็นสมบัติของสามีลูกเป็นสมบัติของพ่อแม่ โดยเฉพาะสื่อลามกอนาจารต่าง ๆ ที่มีลักษณะยั่วเย้าและเร้าอารมณ์ ทำให้เกิดความรู้สึกทางเพศ และเป็นการตอกย้ำภาพลักษณ์ของผู้หญิงว่าเป็นที่รองรับอารมณ์ทางเพศของชาย เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการทำร้ายทางเพศ และส่งผลให้การข่มขืนผู้หญิงเกิดขึ้นมากมาย (อมรสิริ สัณหสุริตกุล และคณะ, 2539)

นอกจากนี้ สังคมยังกำหนดแบบแผนทางเพศสัมพันธ์ ในเรื่องความรัก ความโรแมนติก ผู้หญิงถูกครอบงำให้เชื่อว่าความสุขในชีวิตจะเป็นจริงเนื่องจากการแต่งงาน มีสามีดูแลเอาใจใส่ มีลูกเป็นโช่ทองคลั่งใจ หรือพยานของความรัก การมีคู่รัก เป็นที่รักหรือได้รัก ใครสักคนเป็นความสุข ผู้หญิงมองตนเองผ่านสายตาและความคิดของผู้ชาย และพยายามค้นหาความต้องการและความสุข ที่ผู้ชายต้องการ อาทิ ความขาว ผอมยาว หน้าอกเต่งตึงอวบอิม เป็นต้น และผู้หญิงพยายามปรับเปลี่ยนตัวเองให้ตรงกับความต้องการของผู้ชาย ซึ่งยิ่งทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่าผู้ชายเป็นคนสำคัญ เป็นความจำเป็นในชีวิต เป็นเจ้าของหรือมีสิทธิในการควบคุมร่างกายและเพศสัมพันธ์ของตน ผู้หญิงเป็นผู้ที่ทำให้เกิดความสุขในครอบครัว ดูแลผู้ชายในครอบครัว ยอมรับอดทน และหากขัดแย้งหรือไม่ยินยอมจะเกิดความเสียหาย ผู้หญิงจึงเป็นคนที่ทำให้ครอบครัวสมบูรณ์ ดังนั้นการพัฒนาความสัมพันธ์แบบไม่เป็นธรรมจึงเกิดขึ้นและได้รับการยอมรับ แม้ความสัมพันธ์นั้นจะนำไปสู่การนอกใจ ความไม่ซื่อสัตย์ สำส่อน รวมทั้ง ความรุนแรงใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นในครอบครัว (นาถฤดี เด่นดวง, 2551)

จิตราภรณ์ วนัสพงศ์ (2537, น. 45-46) กล่าวถึง จุไรรัตน์ จันทรธำรง ที่เขียนถึงความรุนแรงในครอบครัวที่ผู้ชายกระทำต่อผู้หญิงว่า ไม่ว่าจะเป็นการข่มขืนหรือ ทบตีภรรยา มีลักษณะร่วมกันหลายประการ คือ 1) ความรุนแรงทางเพศเป็นเหตุการณ์ที่กระทำโดยผู้ชายจากทุกกลุ่มทุกชนชั้นของสังคม 2) ความรุนแรงทางเพศเป็นอาชญากรรมที่ได้รับการรายงานและเปิดเผยต่อสาธารณชนน้อยที่สุด เพราะผู้หญิงที่ถูกสามี พ่อ หรือบิดาเลี้ยงบังคับร่วมประเวณีนี้ หรือทำร้ายร่างกาย จำเป็นต้องอดทนเพราะความอับอาย และยอมทนทุกข์ทรมานเพราะไม่ต้องการรื้อฟื้นความทรงจำ และไม่ต้องการตอบคำถามของคนอื่น ๆ ประกอบกับคนทั่วไปรวมทั้งตำรวจ มีแนวโน้มจะโทษว่าผู้หญิงเป็นฝ่ายยั่วยู่ให้เกิดความรุนแรง 3) เหลือความรุนแรงทางเพศมักเป็นฝ่ายถูกตำหนิว่า ยั่วยู่ให้เกิดการลวนลามหรือทบตีผู้หญิง แทนที่ผู้กระทำรุนแรงจะถูกตำหนิ 4) ความรุนแรงทางเพศ เป็นอาชญากรรมที่ได้รับการตัดสินลงโทษอัตราต่ำสุด เหตุเพราะทัศนคติที่มองว่าเรื่องสามีภรรยาเป็นเรื่องส่วนตัว ทำให้ใกล้เคียงเพื่อยอมความและผู้หญิงถูกข่มขู่ หรือโน้มน้าวให้ล้มเลิกที่จะดำเนินคดี และผู้กระทำก็มักจะรอดพ้นโทษ เพราะไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะยืนยันความผิด 5) สังคมไม่ถือว่าความรุนแรงทางเพศ เป็นเรื่องร้ายแรง สืบเนื่องจากข้ออ้างเบื้องต้นที่มักมองว่าความรุนแรงทางเพศเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงได้ยาก เพราะธรรมชาติของผู้ชายมีความต้องการทางเพศมากกว่าผู้หญิง คือ ต้องการปลดปล่อย และ 6) ความรุนแรงทางเพศทุกรูปแบบไม่เกี่ยวกับเรื่องเพศ ซึ่งสาเหตุหรือแรงจูงใจที่ก่อให้เกิดการกระทำจะมีความซับซ้อน แรงจูงใจที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ผู้ชายทำร้ายผู้หญิงเพราะความต้องการที่จะแสดงอำนาจเหนือผู้หญิงตามค่านิยมและวัฒนธรรมที่ได้ตกย้ำไว้

ความรุนแรงในครอบครัวถือเป็นปรากฏการณ์ที่ร้ายแรงที่สุด และอาจส่งผลกระทบต่อในวงกว้างต่อเนื่องไปสู่ปัญหาสังคมอื่น ๆ เพราะส่งผลกระทบต่อทั้งสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้หญิง บางครั้งอาจส่งผลถึงชีวิต ผู้หญิงมีแนวโน้มจะฆ่าตัวตาย หันไปพึ่งยาเสพติด แม้จะขาดความเคารพ ในตัวเองที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองและไม่สามารถปกป้องลูกได้ ลูกสาวอาจตกเป็นเหยื่อ และลูกชายอาจกระทำ ความรุนแรงต่อเนื่องไปเป็นลูกโซ่ เช่นเดียวกับที่เห็นจากเหตุการณ์ของพ่อ และแม้ว่าผู้หญิงจะพัฒนาตัวเองและทัศนคติต่อโลกและสังคมไปเพียงใด แต่ผู้หญิงก็ยังคงพัฒนาอยู่ภายใต้กรอบของทัศนคติแบบโบราณที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง คือ โครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ให้คุณค่าชายเหนือกว่าหญิงผู้ชายมีอำนาจครอบงำผู้หญิง สามีมีอำนาจเหนือภรรยา และพ่มีอำนาจเหนือลูกสาว ซึ่งเป็นรากเหง้าของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงและเด็กหญิง และส่งผลให้สถานภาพของผู้หญิงและเด็กหญิงในครอบครัวในฐานะเหยื่อของความรุนแรง ยังคงดำรงอยู่ต่อไป (จิตราภรณ์ วนัสพงศ์, 2537)

จะเห็นได้ว่า ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงและเด็ก โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นความรุนแรงอันเนื่องมาจากเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศ (gender-based violence) ซึ่งมักเป็นอาชญากรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำร้ายทางเพศและทางร่างกายต่อผู้หญิงและเด็กนั้น มีความซับซ้อนที่จะต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ทั้งในแง่มุมมองของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวและสังคมอย่างเชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจที่ปรากฏในโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมไทย ที่เป็นในรูปแบบที่สังคมยอมรับและให้คุณค่ากับชายเหนือกว่าหญิง โดยเฉพาะในความสัมพันธ์ทางครอบครัว

1.2 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสถานภาพของผู้หญิงในอดีตของสังคมชาวภาคเหนือพบว่า ในสังคมอดีตภายหลังการแต่งงานผู้ชายจะเป็นฝ่ายย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของภรรยาหรือปลูกเรือนในบริเวณบ้านภรรยา ลูกเขยกลายเป็นส่วนหนึ่งของแรงงานภายในครอบครัว และอยู่ภายใต้อำนาจของพ่อตาที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน และพ่อแม่อาจแบ่งที่นาให้กับลูกเขยและลูกสาวให้ทำกิน หรือคิดค่าเช่าราคาถูก เมื่อลูกสาวคนต่อไปแต่งงาน ลูกเขยก็จะเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่อีกเช่นเดียวกันและปลูกเรือน ในบริเวณใกล้เคียงกัน กลายเป็นกลุ่มครัวเรือนแบบ “มาตุพงศ์” ที่เกี่ยวดองและสืบเชื้อสายร่วมกัน ทางแม่ แม่และลูกสาว พี่สาวน้องสาว มีความใกล้ชิดสนิทสนมตลอดไปจนชั่วชีวิต การสืบทอดมรดกจะตกทอดจากยายไปสู่แม่ ลูกสาว และหลานสาว ผู้หญิงเป็นแกนกลางของระบบครอบครัวและเครือญาติ บวกกับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษหรือ “ผีปู่ย่า” เป็นวิญญาณบรรพบุรุษที่สืบเชื้อสายตกทอดมาจากฝ่ายมารดา ความสำคัญของสายตระกูลจึงตกอยู่ที่สมาชิกเพศหญิง ในฐานะเป็นแกนกลางของระบบเครือญาติ ความเป็นปึกแผ่นของเครือญาติฝ่ายหญิง ทำให้บทบาทฐานะของผู้หญิงมีความเข้มแข็งและมีหลักประกันชัดเจนแน่นอน ภายในกลุ่มครัวเรือนแบบมาตุพงศ์ ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางการผลิต การค้าขาย พิธีกรรมทางศาสนา ไปจนถึงกิจกรรมอื่น ๆ ของครัวเรือน ผู้หญิงจึงมีบทบาทฐานะสำคัญของสังคมและเป็น “ผู้ผลิต” ของสังคมอย่างแท้จริง (ยศ สันตสมบัติ, 2534)

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการแพร่สะพัดของวัฒนธรรมตะวันตก และอคติต่อหญิงซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสังคมตะวันตก ได้เข้ามาโดยผ่านสื่อต่าง ๆ การขยายตัวของอำนาจรัฐ และอุดมการณ์อำนาจของชนชั้นสูงที่ยึดมั่นในคตินิยมแบบ “ชายเป็นใหญ่” รูปแบบการทำงานที่เปลี่ยนแปลงจากจารีตประเพณี ที่กำหนดให้ผู้ชายนำตัวเองมอบเป็นแรงงานของครัวเรือนฝ่ายหญิง การสร้างความสมานฉันท์และพันธมิตรทางการเมืองระหว่างกลุ่มเครือญาติ

สองกลุ่มโดยการแต่งงาน ถูกแทนที่โดยการกำหนด “ราคา” ค่าตัวของผู้หญิงด้วยเงิน และหญิงสาวส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเดินทางไปทำงานในเมืองทำให้ผู้หญิงกลายเป็นสิ่งมีค่าที่หายากและราคาแพง เกิดการทะเลาะวิวาทแย่งชิงผู้หญิงระหว่างหมู่บ้าน ๆ ในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน บางครัวเรือนเหลือเพียงลูกชายและต้องการแต่งงานสะใภ้เข้ามา เพื่อรักษาและเพิ่มแรงงานในครัวเรือน และบ่อยครั้งที่การยินยอมให้ลูกสาวย้ายไปอยู่บ้านสามีหลังแต่งงาน หมายถึง การที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงได้ค่าสินสอดเพิ่มขึ้นจากการเจรจาต่อรอง เมื่อเพิ่มเงื่อนไขใหม่ เข้าไปในการแต่งงาน สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้อำนาจต่อรองภายในครอบครัวของผู้หญิงลดน้อยลงไปตามลำดับ บทบาทฐานะของสังคมของผู้หญิงตกต่ำลงอย่างชัดเจน กลุ่มครัวเรือนแบบมาตุพงศ์เริ่มมีแนวโน้มอ่อนกำลังลงและอาจสลายตัวไปในอนาคตอันใกล้ (ยศ สันตสมบัติ, 2534)

การผูกขาดอำนาจทางสังคมของผู้ชาย เป็นลักษณะสากลที่เกิดขึ้นในแทบทุกสังคมวัฒนธรรมทั่วโลกและหลักฐานทางมานุษยวิทยา ได้ยืนยันอย่างหนักแน่นถึงความเป็นจริงข้อนี้ ถ้าพิจารณาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. **ระบบเครือญาติและการแต่งงาน** จากการสำรวจระบบเครือญาติและการแต่งงานของมนุษย์ในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลก พบว่าใน 75% ของสังคมทั่วโลก ผู้หญิงจะย้ายเข้ามาอยู่ในครอบครัวของสามีหลังแต่งงาน (patrilocal residence) แต่ในทางกลับกัน มีเพียง 10% ของสังคมทั่วโลกเท่านั้นที่ผู้ชายย้ายเข้ามาอยู่ในครอบครัวของฝ่ายภรรยาภายหลังการแต่งงาน (matrilocal residence)

2. **การสืบสกุล** เด็ก ๆ จะสืบสกุลข้างพ่อ (patrilineal) มากกว่าข้างแม่ถึงห้าเท่า และแม้แต่ในสังคมแบบมาตาลัยที่เด็กสืบสกุลข้างแม่ เด็กผู้ชายจะอยู่กับน้ำหรือลุงที่เป็นน้องชายหรือพี่ชายของแม่ น้ำหรือลุงซึ่งเป็นผู้ชายเป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดในตัวเด็ก ไม่ใช่ผู้หญิงที่เป็นแม่หรือยาย

3. **ระบบการเมืองการปกครอง** แสดงให้เห็นลักษณะที่เหลื่อมล้ำทางเพศอย่างเห็นได้ชัด หัวหน้าหมู่บ้าน หัวหน้ากลุ่ม หัวหน้าเผ่า กษัตริย์และผู้นำประเทศมักเป็นชายมากกว่าหญิง แม้บางประเทศมีผู้นำเป็นผู้หญิง แต่คณะรัฐมนตรีและสมาชิกสภาส่วนใหญ่ประกอบด้วยผู้ชาย แสดงให้เห็นว่า อำนาจในการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงอยู่ในมือของเพศชายมากกว่าเพศหญิง

4. **ระบบความเชื่อและศาสนา** แสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำทางเพศอย่างชัดเจน หมอผี ผู้ทรงอำนาจในทางไสยศาสตร์วทมนตร์คาถา มักเป็นชายมากกว่าหญิงในแทบทุกสังคม ศาสนาและองค์กรทางศาสนามักจะได้รับการผูกขาดและชี้นำโดยเพศชาย กฎเกณฑ์ทาง

ศาสนายังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางเพศ เช่น กฎเกณฑ์ข้อห้ามที่กีดกันไม่ให้ผู้หญิงบวช เป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนา ความเชื่อว่าประจำเดือนของผู้หญิงเป็นสิ่งสกปรก เป็นต้น

5. การแบ่งแยกงาน แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำทางเพศอย่างชัดเจน ผู้หญิงในแทบทุกสังคมทั่วโลก จะได้รับการมอบหมายภารกิจประจำวันที่หนักอึ้ง ในสังคมเกษตรกรรมหรือสังคมอุตสาหกรรม ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมในการผลิตที่เท่าเทียมหรือบางครั้งมากกว่าผู้ชาย แต่ผู้หญิงมักถูกขนานนามว่าเป็นแม่บ้านแม่เรือน ในขณะที่ผู้ชายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว เป็นผู้สมควรมีสิทธิอำนาจในการเป็นหัวหน้าครอบครัว

ข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ที่นักมานุษยวิทยาได้ศึกษาและบันทึกข้อมูลไว้ ชำรงต้น เป็นการบรรยายเกี่ยวกับลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม และการแบ่งแยกบทบาทตามเพศ (sex roles) ที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการครอบงำหรือการผูกขาดอำนาจโดยฝ่ายชายเป็นลักษณะสากลที่เกิดขึ้นในแทบทุกสังคมทั่วโลก และยังมีการศึกษาที่ค้นพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางครอบครัวไทยในภาคเหนือที่ในอดีต เคยเป็นแบบมาตุพงศ์ แต่จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้ส่งผลให้สถานภาพของผู้หญิงในครอบครัวด้อยกว่าชาย ระบบเครือญาติที่เคยดูแลฝ่ายหญิงอ่อนแอลง ทำให้ผู้ชายกลายมาเป็นผู้มีอำนาจเหนือผู้หญิงในครอบครัว (ยศ สันตสมบัติ, 2534)

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในยุคปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงและมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในแง่ที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยควรพิจารณาถึงอำนาจซึ่งเป็นสิ่งสร้างทางสังคม (Socially Constructed) ที่มีทั้งอำนาจ ที่มีลักษณะเป็นลบหรือทำลายและมีลักษณะน่ากลัว เช่น การใช้กำลังบังคับ คุกคาม ชูเกียรติและทำลาย หรืออำนาจที่คนไทยเรียกว่า “พระเดช” และอำนาจที่ละมุนละม่อม อ่อนโยน/อ่อนหวาน ไม่มีลักษณะการใช้ความรุนแรงแบบเปิดเผย หรืออำนาจที่คนไทยเรียกว่า “พระคุณ” ซึ่งถือเป็นอำนาจทางบวกหรือสร้างสรรค์ เช่น ความรัก ความจงรักภักดี ความกตัญญู ศีลธรรม จริยธรรม และกฎหมายบางเรื่องที่คนยอมรับและปฏิบัติตาม เพราะเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองและคนอื่น ๆ รวมทั้งอำนาจของความรู้ ก็เป็นสิ่งที่สร้างทางสังคม เช่น อำนาจในกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งรวมทั้งกฎหมายอาญาและกฎหมายครอบครัว และยังมีอำนาจที่สำคัญที่สุดอีกประเภทหนึ่ง คือ อำนาจที่เกิดจาก “เพศ” และ “เพศภาวะ” ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิง หรือที่เรียกว่า

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบ “ปีตาธิปไตย” หรือ “ชายเป็นใหญ่” นั่นเอง (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2549)

ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในแง่มุมมองของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (gender relations) ซึ่งรวมทั้งความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวนั้น จะต้องทำโดยการศึกษา “กระบวนการสร้างอำนาจ” ที่มีที่มาจากหลายแหล่ง เช่น การถือครองทรัพย์สิน การควบคุมการเงิน การตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและคนในครอบครัว ขนบธรรมเนียมที่เกิดและสืบทอดมาจากอดีตกาล เช่น ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา อำนาจของผีบรรพบุรุษ และความชอบธรรมตามกฎหมาย ฯลฯ เป็นต้น ที่มักปรากฏว่าเป็นการให้คุณค่าชายเหนือกว่าหญิงและก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่าง หญิงชาย อันก่อตัวไปสู่อคติทางเพศ หรืออคติทางเพศภาวะ (Sex/Gender Bias) ซึ่งนำไปสู่ประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น คือ (1) การเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง (Discrimination against Women) (2) ความจำเป็นต่าง ๆ ของผู้หญิงที่ไม่ได้รับการตอบสนอง (Unsatisfied Needs of Women) และ (3) ความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากเหง้า ทั้งในทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาดังกล่าว (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2549)

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในแง่มุมมองของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในเรื่อง ทางเพศหรือเรื่องเซ็กส์นั้น “เซ็กส์กับอำนาจ” เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่ โดยเซ็กส์ในวัฒนธรรมไทยหมายถึงการได้มาซึ่งอำนาจด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ถ้าชายได้มีเซ็กส์กับใครก็เท่ากับมีอำนาจเหนือหญิงคนนั้นไปด้วย ผู้ชายไทยจึงสามารถใช้เซ็กส์เป็นเครื่องมือได้มาซึ่งอำนาจในทางตรงกันข้ามกลับกลายเป็นสร้างความอ่อนแอของผู้หญิงในเรื่องกามารมณ์ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากในวัฒนธรรมไทยกามารมณ์ไม่ได้นำอำนาจมาสู่หญิงเลย ในขณะที่กามารมณ์ให้อำนาจผู้ชายแต่กามารมณ์กลับลดทอนอำนาจผู้หญิงลง ในความสัมพันธ์เชิงกามารมณ์ วัฒนธรรมไทยไม่ได้ถือว่าหญิงชายเสมอภาคกันเมื่อหญิงชายมีความสัมพันธ์ทางกามารมณ์กัน เรียกว่า การ “ได้เสีย (เป็นเมียผัว)” ชายเป็นฝ่ายได้และหญิงเป็นฝ่ายเสียที่เรียกว่า “เสียตัว” ซึ่งไม่ได้หมายถึงความลึกลงทางด้านร่างกาย แต่หมายถึง เสียจิตวิญญาณ หรือที่โบราณเรียกว่าเสียขวัญบางดวง เมื่อผู้หญิงเสียตัวแล้วขวัญบางดวงก็จะถูกผู้ชายครอบงำไปด้วย เพราะโบราณถือว่าเมื่อได้เสียกันแล้ว ก็ต้องเป็นเมียผัวกัน และการเป็นเมียนั้น ท่านถือว่าเป็นรอง การเสียตัวของผู้หญิงจึงเป็นเรื่องใหญ่ เพราะต้องสูญเสียจิตวิญญาณไปด้วย ในทางตรงกันข้ามผู้ชายที่ “ได้ตัว” ผู้หญิงมามากก็ถือว่าได้ครอบครองจิตวิญญาณมาก หรือได้ครอบขวัญมากจึงมีอำนาจ อันเป็น

อำนาจซึ่งผู้ชายไม่ได้มีเพียงเหนือผู้หญิงเท่านั้น แต่กลายเป็นอำนาจที่ผู้ชายมีเหนือผู้ชายด้วยกันเองด้วย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2545)

ในทางประวัติศาสตร์ของกฎหมายไทย ก็พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัว ปรากฏอยู่ในตัวบทกฎหมาย ที่กฎหมายเก่าเรียกว่า “อำนาจอิสระ” ซึ่งได้แก่ อำนาจปกครอง อำนาจในการปกป้องคุ้มครองมิให้ผู้อื่นมาทำผิดมีร้ายแก่หญิง อำนาจตกเดือนว่ากล่าว อำนาจในการลงโทษ รวมทั้ง อำนาจในการจัดการทรัพย์สินของสตรี เช่น บิดามารดามีอำนาจอิสระต่อบุตร ที่ไม่ได้แต่งงานไปตลอดชีวิต โดยไม่มีการจำกัดอายุ ก่อให้เกิดสิทธิในทางกฎหมายที่จะขายบุตร ทั้งชายขาดหรือชายฝาก และจะคลุมถุงชนยกลูกสาวให้ใครก็ได้ และเมื่อบิดามารดา ยกบุตรสาวให้ชายแล้ว ตามกฎหมายลักษณะผัวเมียก็ถือว่า สามียอมเป็น “อิสระ” แก่ภรรยา แต่ถ้าผัวเมียหย่าตามวิธีการที่กฎหมายกำหนด แล้วเมียกลับไปอยู่กับพ่อแม่ ถือว่า “อำนาจอิสระ” กลับคืนไปสู่พ่อแม่ ถ้าตอนหลังผัวเมียจะกลับไปคืนดีกันจะต้องได้รับความยินยอมจากพ่อแม่ก่อน เพราะถือว่าหญิงตกเป็นสิทธิของพ่อแม่แล้ว หลักกฎหมายในลักษณะดังกล่าว ทำให้สรุปได้ว่า หญิงไม่มีความเป็นอิสระในตัวเอง เพราะผู้มีอำนาจเหนือตัวหญิงนั้นได้แก่บิดามารดาหรือสามี หลักกฎหมายดังกล่าว เป็นหัวใจสำคัญซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนในสมัยโบราณโดยเฉพาะในความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่-ลูก และความสัมพันธ์ระหว่างผัว-เมีย ซึ่งมีนัยยะที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่าง “ผู้มีอำนาจ” และ “ผู้อยู่ใต้อำนาจ” และอำนาจดังกล่าวจะเชื่อมโยงไปถึงแนวคิดของระบบกฎหมายสมัยใหม่ด้วย ดังเช่นเรื่อง “อำนาจอิสระ” ของสามีเหนือประเวณีของภรรยา ที่เมื่อเป็นผัวเมียกันแล้วชายเป็นเจ้าของประเวณีของหญิง และตามกฎหมายเก่าตลอดถึงกฎหมายที่ใช้บังคับในกฎหมายสมัยใหม่พบในบทบัญญัติของประมวลกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 276 เดิม ที่บัญญัติว่า “ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่ภริยาของตน...” ดังนั้น การที่สามีบังคับขืนใจให้ภรรยาร่วมประเวณีกับตนไม่ถือการข่มขืนกระทำชำเรา ปัจจุบันก็ได้มีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวแล้ว (มาลี พุทธิพงษ์สวัสดิ์, 2551)

ความรุนแรงทางเพศหรือการข่มขืนกระทำชำเราที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงและเด็กหญิงนั้น เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายด้วย โดยในแง่มุมหนึ่งความรุนแรงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากการพยายามรักษา “อำนาจ” ระหว่างเพศ โดยชายที่คิดและมีความเชื่อว่าอำนาจเป็นเรื่องของผู้ชาย และเป็นการบริหารอำนาจของผู้ชาย ยิ่งผู้หญิงเรียนรู้สิทธิของตนมากขึ้น และรู้จักป้องกันตัวเองไม่ให้ถูกเอาเปรียบจากชายด้วยการรู้จักปฏิเสธหรือปกป้องสิทธิของตนเอง ก็อาจกลับเป็นเสมือนการทำทลายต่ออำนาจของฝ่ายชาย ผลที่ตามมาคือการกระทำที่รุนแรงมากขึ้น และเสนอการป้องกันเพื่อนำไปสู่การยุติความรุนแรง คือ ทุกคนต้องเรียนรู้ที่จะควบคุมการใช้อำนาจที่มี

อยู่ทุกรูปแบบให้อยู่ในขอบข่ายที่จะไม่เป็นการทำร้ายผู้อื่นโดยเฉพาะเพศชายที่เกิดและเติบโตมาด้วยความรู้สึกเป็นเจ้าของ อำนาจร่างกายที่เหนือกว่าผู้หญิง และมีอำนาจที่เติบโตมากับการอบรมเลี้ยงดูหรือการขัดเกลาทางสังคม ที่ทำให้คิดว่าผู้ชายเหนือกว่าผู้หญิง (อรอนงค์ อินทรวิจิตร, 2543)

ความรุนแรงในครอบครัว ในประเด็นการทำร้ายทางเพศและทางร่างกายนั้น หากพิจารณาในแง่มุมมองของความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย คือ โครงสร้างอำนาจระหว่างชายหญิงที่อิตติศาสตร์พินิจ (Feminism) กล่าวถึงแล้ว จะเห็นว่ามีผลต่อความเชื่อหรือมายาคติเกี่ยวกับการข่มขืนกระทำชำเรา โดยหากพิจารณาแง่มุมมองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายในแง่ของความรุนแรงในเชิงโครงสร้างทางวัฒนธรรม จะพบว่าระบบความคิด ความเชื่อ ความรู้ และภาษา ในสังคมแบบชายเป็นใหญ่ เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนไม่เห็นว่ามี การเอาตัวเปรียบกัน โดยเฉพาะความเชื่อที่เป็นรากฐานของปัญหาข่มขืนกระทำชำเรา คือ ความเชื่อที่ว่าโดยธรรมชาติผู้ชายมีความต้องการทางเพศที่ต้องการระบายออก ผู้หญิงไม่ได้รับการมองว่ามีความเท่าเทียมกับชาย ผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ อยู่ในภาวะพึ่งพิง และต้องการผู้ปกป้องดูแล เมื่อผนวกเข้ากับวิถีคิดที่มีมายาวนานว่าผู้หญิงเป็นกรรมสิทธิ์ของชาย ผู้เป็นสามี ลูกสาวเป็นกรรมสิทธิ์ของพ่อหรือผู้มีอำนาจปกครอง ซึ่งในโครงสร้างทางอำนาจระหว่างเพศที่เป็นอยู่และการมองผู้หญิงในลักษณะดังกล่าว ทำให้การข่มขืนภรรยาโดยสามีไม่ถูกนับว่าเป็นการข่มขืนกระทำชำเรา และความคิดเช่นนี้ เมื่อประกอบเข้ากับการแบ่งแยกเรื่องในบ้านกับนอกบ้าน (Public and Private Spheres) ออกอย่างเด็ดขาดชัดเจนแล้ว ก็จะทำให้การกระทำความรุนแรงในครอบครัวในกรณีที่ผู้กระทำเป็นบุคคลใกล้ชิดกระทำต่อผู้หญิงหรือเด็กหญิง เป็นเรื่องยากที่อำนาจรัฐจะเข้าไปจัดการได้ (ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2539)

ดังนั้น การที่กฎหมายจะได้ผลในการป้องกันความรุนแรงในครอบครัว กรณีการข่มขืนกระทำชำเรา นั้น ควรคำนึงถึงความเชื่อในสังคมว่า ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ด้วย เพราะการข่มขืนกระทำชำเราอาจมีมิติทั้งเรื่องเพศ และความรุนแรงที่อาจเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ และเป็น การกระทำที่มีปัจจัยเกี่ยวข้องอย่างซับซ้อน และความเชื่อที่เป็นพื้นฐานของความเข้าใจเกี่ยวกับการข่มขืนกระทำชำเรา มีความเกี่ยวพันกับโครงสร้างอำนาจระหว่างเพศ และลักษณะความเป็นหญิงชายในสังคม (ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2539)

การทบทวนวรรณกรรมในส่วนนี้ พบว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวไทย มีปรากฏการณ์ทางสังคมที่เมื่อพิจารณาด้วยมิติทางสังคมวัฒนธรรม และการแบ่งแยกบทบาท

ตามเพศ (sex roles) แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการครอบงำหรือการผูกขาดอำนาจโดยฝ่ายชาย เป็นลักษณะสากลที่เกิดขึ้นในแทบทุกสังคมทั่วโลก อันเป็นลักษณะสากล เช่นเดียวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในครอบครัวที่ปรากฏในสังคมอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ครอบครัวไทย ที่พบว่าชายมีอำนาจเหนือหญิงมาแต่โบราณ โดยเมื่อพิจารณาในโครงสร้างทาง วัฒนธรรม ชายมักได้รับการยกย่องและให้คุณค่าในฐานะเป็นผู้ปกป้องหญิง หญิงเป็นผู้พึ่งพิงชาย ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้หญิงอ่อนแอและอ่อนโยน เป็นเพศที่ต้องมีชายคอยปกป้องคุ้มครอง สามีเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ภรรยาและลูกสาว ทั้งโดยจารีตประเพณีและโดยความชอบธรรมตาม กฎหมายมาแต่โบราณมาถึงปัจจุบัน รวมทั้ง การมีอำนาจของชายเหนือหญิงด้วยวิถีคิดเรื่อง เพศสัมพันธ์ ในสังคมไทย ที่ไม่ได้มองว่าความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างหญิงชายมีความเท่าเทียม กัน แต่กลับถือว่าการได้ครอบครองตัวหญิงด้วยเพศสัมพันธ์ เป็นการแสดงอำนาจเหนือหญิง และ เป็นการแสดงอำนาจเหนือชายด้วยกันเองด้วย

นอกจากนี้ ในครอบครัวไทยความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในแง่มุมมองของ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ยังมีความซับซ้อนมากกว่าสังคมอื่น ๆ เพราะความเข้มแข็งของสังคมและ วัฒนธรรมไทยที่ในความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ยังคงมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในรูปแบบของ อำนาจที่ละมุนละม่อม อ่อนโยน อ่อนหวาน ที่ไม่ได้มีลักษณะการใช้ความรุนแรงแบบเปิดเผย ซึ่งโดยทั่วไปถือเป็นอำนาจในทางบวกหรือสร้างสรรค์ เช่น ความรัก ความจงรักภักดี ความกตัญญู ศีลธรรม จริยธรรม แต่ส่งผลให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงและเด็กหญิง ตามมามากมาย เพราะสังคมได้สร้างอุดมการณ์ในทางบวกเหล่านี้ให้กับลูกสาว และแม่หรือเมียให้ มีบทบาทหน้าที่ตามความคาดหวังทางสังคมมากกว่าลูกชายหรือสามี เช่น บทบาทหน้าที่ของลูก สาวที่ต้องกตัญญูต่อพ่อแม่จนต้องเก็บเรื่องราวการถูกทำร้ายทางเพศหรือทางร่างกายในครอบครัว ไว้กับตัวเอง หรือลูกสาวที่ต้องอดทนต่อการถูกนำไปบังคับค้าประเวณี อุดมการณ์ความรักที่ภรรยา ที่ดีต้องมีต่อสามีและลูก เพื่อการเป็นผู้ทำหน้าที่สนับสนุนให้ครอบครัวอบอุ่นและสมบูรณ์ในแบบ อุดมคติ จึงทำให้ต้องอดทนต่อการถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว เพื่อให้ลูก ๆ มีครอบครัวที่อบอุ่น ที่ทำให้ติดอยู่ในกับดักของความรักและความผูกพันในความสัมพันธ์ระหว่าง สามีภรรยา หรือความรักที่ลูกมีต่อพ่อแม่ที่เป็นผู้กระทำความรุนแรงต่อตนเอง หรืออาจเป็นเพราะ ความจำเป็นที่ทั้งลูกและภรรยาต้องพึ่งพิงทางเศรษฐกิจกับสามีและพ่อ ฯลฯ เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น สังคมไทยยังคงมองว่าบ้านและความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นพื้นที่ ส่วนตัวของบุคคลและครอบครัวเช่นเดียวกับในสังคมอื่น ๆ และรัฐต้องเคารพสิทธิส่วนบุคคล จึงทำให้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวโดยบุคคลใกล้ชิดกลายเป็นเรื่องส่วนตัว และถ้ายังเป็น

ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นอันเนื่องด้วยเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศในลักษณะของ gender-based violence ไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงด้วยการทำร้ายทางเพศ การทำร้ายทางร่างกาย การล่วงละเมิดทางเพศ และการบังคับค้าประเวณีหรือการค้ามนุษย์ก็ตาม ยิ่งกลับกลายเป็นเรื่องปกปิดที่ผู้หญิงมักไม่กล้าพูดหรือไม่กล้าเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับใคร ซึ่งนอกเหนือจากข้อจำกัดในเรื่องเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาชายแล้ว ยังมีเรื่องของการถูกรวบงำด้วยอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อที่สร้างการยอมรับและอดทน เช่น ความรัก ความกตัญญู ฯลฯ และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เป็นเพราะวิถีคิดที่ผู้หญิงมักถูกสอนว่า เรื่องเพศเป็นเรื่องน่าละอาย ไม่ควรเปิดเผย จึงเป็นเรื่องยากมากขึ้น ที่อำนาจรัฐในทางกฎหมายจะสามารถเข้าแทรกแซงเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้หญิงและเด็กหญิงซึ่งเป็นผู้ถูกระทำความรุนแรงในครอบครัวได้ ดังนั้น หนทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวที่มีรากเหง้ามาจากเรื่องความรุนแรงอันเนื่องมาจากเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศ หรือ gender-based violence นั้น การพัฒนาแนวทางในดำเนินงานเพื่อการบังคับใช้กฎหมายเพื่อการพิทักษ์คุ้มครองผู้ถูกระทำความรุนแรงในครอบครัวให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

2. งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพิทักษ์คุ้มครองผู้ถูกระทำความรุนแรงในครอบครัวด้วยมาตรการทางกฎหมาย

การใช้มาตรการทางกฎหมายในการพิทักษ์คุ้มครองสิทธิผู้ถูกระทำความรุนแรงในครอบครัว ได้มีความพยายามศึกษาวิจัยมากมาย โดยนักกฎหมาย บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม และนักวิชาการ อย่างหลากหลายแง่มุม ดังนี้

การศึกษาเรื่อง ช่มชืด : ความรุนแรงทางเพศในระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่ในประเทศไทย (2528-2538) ซึ่งว่าตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาการช่มชืดไม่เคยได้รับการเอาใจใส่ในฐานะที่เป็นความผิดอันร้ายแรง ไม่ว่าจะโดยกฎหมายหรือพฤติกรรมของบุคคลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ทั้งทางกฎหมายและทางบุคคล สืบเนื่องมาจากสาเหตุของปัญหาช่มชืด (The Root Causes of the Problems) สรุปได้ 4 ประเด็นหลัก คือ 1) ทศนคติค่านิยม ได้แก่ ทศนคติค่านิยมในเรื่องเพศที่สังคมเชื่อว่าผู้ชายมีธรรมชาติของความต้องการทางเพศมากกว่าผู้หญิง เชื่อว่าผู้ชายเป็นผู้นำหรือเป็นผู้มีอำนาจ เป็นผู้ที่มีความเข้มแข็งจึงต้องแสดงอำนาจเหนือผู้หญิง มองว่าผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ เป็นที่ระบายนอารมณ์ มีคำเปรียบเปรยว่า หญิงเป็นดอกไม้ ชายเป็นแมลง ภรรยาเป็นสมบัติของสามี ลูกสาวเป็นสมบัติของพ่อ และทศนคติที่มองว่าผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ นุ่มนวล อ่อนช้อย วานอนสอนง่าย เป็นผู้ตาม และเป็นแม่ศรีเรือน ต้องอดทน ไม่ควรแสดงอารมณ์

ความรู้สึก 2) ปัญหาจากการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่ส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างลูกหญิงชาย ลูกหญิงได้รับการอบรมให้เป็นกุลสตรี ต้องยึดถือพรหมจรรย์เป็นสำคัญ ส่วนผู้ชายได้รับการอบรมสั่งสอนให้เข้มแข็ง เป็นผู้นำ มีอิสระ มีทัศนคติในเรื่องเพศที่สามารถแสดงออกได้เต็มที่ 3) ปัญหาจากการศึกษาเรื่องเพศศึกษาที่ยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างจริงจัง สังคมไทยยังไม่ให้ความสำคัญกับการมีจริยธรรมทางเพศ และละเลยต่อสิทธิมนุษยชนพื้นฐานเกี่ยวกับการเคารพสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของผู้อื่น และ 4) ปัญหาจากปัจจัยอื่น ๆ ที่สนับสนุนให้เกิดการข่มขืน ได้แก่ สื่อ สื่อลามกต่าง ๆ เช่น สื่อภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ การนำเสนอของสื่อทั้งเรื่องราว รูปภาพ ชื่อ ที่อยู่ ในลักษณะโจ่งแจ้ง เป็นการละเมิดผู้เสียหายและเป็นตัวกระตุ้นอารมณ์ทางเพศ การตอบปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ของสื่อที่มีลักษณะยั่วเย้าและเร้าอารมณ์ และการเสพของมีนเมาและการเที่ยวในสถานเริงรมย์ต่าง ๆ ที่มีส่วนยั่วเย้าให้เกิดความรู้สึกทางเพศ ซึ่งนำไปสู่การข่มขืนผู้หญิงและเด็กตามมามากมาย และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้น (อมรศิริ สัณห์สุรติกุล และคณะ, 2539)

นอกจากนี้ ข้อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเกี่ยวกับการข่มขืนกระทำชำเรา (Laws and Legal Procedures about Rape) พบว่า เนื้อหาของกฎหมายเกี่ยวกับความผิดฐานกระทำชำเราของไทย สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงทัศนคติระบบชายเป็นใหญ่ อันเป็นความคิดหลักที่ครอบงำกระบวนการยุติธรรมไทยมาโดยตลอด เช่น การข่มขืนกระทำชำเรา จะต้องพิจารณาจากองค์ประกอบที่เป็นสาระสำคัญของความผิด คือ เป็นลักษณะการข่มขืนที่เป็นการใช้กำลังบังคับ หรือกระทำการใด ๆ จนทำให้หญิงอยู่ในสภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือทำให้เข้าใจผิดว่าเป็นบุคคลอื่น โดยประเด็นที่หญิงต้องไม่สมัครใจ ให้ความยินยอมของหญิงเป็นสาระสำคัญของความผิดฐานนี้ สำหรับปัญหาในการดำเนินงานให้ความคุ้มครองแก่หญิงที่ถูกข่มขืนพบว่า มีข้อจำกัดสองด้าน คือ ข้อจำกัดทางกฎหมาย เช่น ไม่คุ้มครองหญิงที่เป็นภรรยาโดยถูกต้องตามกฎหมาย หากภรรยาไม่ยินยอม หรืออยู่ระหว่างดำเนินการหย่าร้างกับสามี การอ้างอิงคำพิพากษาฎีกาแต่เดิมที่ผู้พิพากษาเป็นชาย ในหลายกรณีทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติ อาจมีอคติต่อหญิง ทำให้ขาดบรรทัดฐานในการตัดสินใจเป็นต้น และอีกด้านหนึ่งคือ ปัญหาจากกระบวนการยุติธรรมและระเบียบปฏิบัติ การใช้สิทธิในการปกป้องตนเองของหญิง เกิดปัญหาอุปสรรคในทุกขั้นตอน ซึ่งปัญหาหลักคือ ปัญหาจากทัศนคติของบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่พนักงานสอบสวน อัยการ ศาล (อมรศิริ สัณห์สุรติกุล และคณะ, 2539)

การประเมินกระบวนการยุติธรรมในการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว ในประเด็นการกระทำรุนแรงทางเพศในครอบครัว ในระยะต่อมา พบว่า

ในประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่ใช้หลักกฎหมายที่ชายทำความรุนแรงทางเพศ (sexual abuse) ต่อภริยา หรือ ช่มชู้นภริยา (marital rape) ไม่เป็นความผิดทางอาญา แม้ผู้หญิงส่วนใหญ่เห็นว่าการที่ถูกคู่ครองบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ด้วยไม่เป็นการช่มชู้น ถ้ามีการสมรสหรืออยู่กินกับชายนั้นอย่างสามีภริยา เนื่องจากมีข้อสันนิษฐานว่าผู้หญิงที่ทำการสมรสแล้ว สามีย่อมมีสิทธิมีเพศสัมพันธ์กับภริยาอย่างไม่มีข้อจำกัด และสำหรับการกระทำรุนแรงทางเพศต่อเด็กในครอบครัว โดยจารีตประเพณีเกือบทุกประเทศในสังคมทั่วโลก ห้ามการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร (incest) แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวก็เกิดในทุกสังคม และเป็นความรุนแรงที่ยากแก่การค้นพบ เพราะผู้กระทำล่วงละเมิดทางเพศโดยมากจะเป็นบุคคลในครอบครัว เช่น บิดา บิดาเลี้ยง พี่ชาย ลุง หรือญาติใกล้ชิด และมักเกิดขึ้นซ้ำ ๆ จนกว่าจะมีการค้นพบ หรือเมื่อค้นพบก็มักถูกปกปิดเพื่อรักษาชื่อเสียงของครอบครัวหรือโทษว่าเด็กเป็นต้นเหตุของปัญหา และผลการศึกษาพบว่า สถานภาพกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไทยยังไม่เหมาะสม ด้อยทั้งประสิทธิภาพและคุณภาพในเชิงบริการ ต่อการสนองตอบปัญหาความรุนแรงในครอบครัว อุปสรรคที่สำคัญคือการใช้มาตรการทางอาญาอย่างเคร่งครัด ที่ทำให้เกิดความผิดในทางอาญาฐานช่มชู้นต้องใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างเคร่งครัด นับตั้งแต่การร้องทุกข์กล่าวโทษ การสอบสวน การฟ้องคดี การรับฟ้องพยานหลักฐานที่ต้องปราศจากข้อสงสัย และการลงโทษทางอาญาส่วนใหญ่หรือการลงโทษและคุมประพฤติ แต่ก็มีนโยบายผ่อนคลายเป็นโดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติเห็นว่า หากใช้มาตรการทางอาญาอย่างเคร่งครัดจะเป็นผลร้ายแก่คู่สมรสและครอบครัว จึงผ่อนคลายเป็นการออกกระเปียบว่าด้วยกรณีบางเรื่อง ที่มีวิธีปฏิบัติพิเศษให้พนักงานสอบสวนพยายามไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทในครอบครัวก่อน ถ้าไม่ได้ผลจึงจะให้ดำเนินคดีทางอาญา และโดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิดมีความสัมพันธ์กันส่วนตัว ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมส่วนใหญ่มีอคติต่อคู่กรณีที่มีความสัมพันธ์กัน (bias against relationship case) เพราะผู้เสียหายและผู้กระทำผิดมีอิทธิพลซึ่งกันและกันและกันมีส่วนทำให้คดีไม่สัมฤทธิ์ผล นอกจากนี้ ทศนคติของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมส่วนใหญ่ยังเห็นว่าคดีความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัวผิวเผินทะเลาะกัน ไม่ร้ายแรงสามารถตกลงกันได้ เป็นคดียืดเยื้อน่ารำคาญ บางรายแจ้งความหลายครั้ง และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับคดีความรุนแรงในครอบครัวส่วนใหญ่เป็นนักกฎหมาย และยังขาด การทำงานอย่างทีมสหวิชาชีพ (วัชรินทร์ บัจเจกวิญญูสกุล และคณะ, 2546)

ในกรณีความรุนแรงทางเพศที่เกิดขึ้นได้ครอบครัว ได้มีการศึกษาวิจัย เรื่อง ความรับผิดชอบมีเพศสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเดียวกัน : ศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมาย

ต่างประเทศ โดยเป็นการศึกษาสภาพปัญหาและขอบเขตของบทบัญญัติกฎหมาย ที่จะนำมา บังคับใช้ในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเดียวกัน (incest) ในกรณีการมี ความสัมพันธ์ในทางเพศ ที่เกิดขึ้นโดยความยินยอมที่บริสุทธิ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่มีอายุ กว่าสิบห้าปี และมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตโดยไม่คำนึงถึงว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ชอบด้วย กฎหมายหรือไม่ผลการศึกษพบว่าบทบัญญัติทางกฎหมายของไทย ทั้งในประมวลกฎหมาย อาญาและพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ยังมีขอบเขตการใช้บังคับที่มีข้อจำกัดที่ทำให้ ไม่อาจใช้บังคับคุ้มครองโดยความยินยอมของผู้ที่เป็นบุพการี คือ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด หรือเป็นญาติร่วมสายโลหิตอื่น เช่น พี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดามารดา แม้ว่าประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1450 และมาตรา 1495 จะได้บัญญัติห้ามมิให้ญาติที่สืบสาย โลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมาหรือที่เป็นพี่น้องกันทำการสมรสกันและให้การสมรสที่ฝ่าฝืนตาม มาตรานี้เป็นโมฆะก็ตาม แต่กรณีที่การกระทำต่อลูกเลี้ยงซึ่งมีอายุ 15 ปีขึ้นไป และให้ความยินยอม ต่อการนั้น การกระทำนั้นไม่ถือเป็นความผิดตามกฎหมายทั้งทางแพ่งและทางอาญา เนื่องจาก กฎหมายเห็นว่าบุคคลที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปโตพอที่จะรู้เรื่องเกี่ยวกับการร่วมประเวณี หรือความใคร่ และพอที่จะระวังรักษาตัวเองได้ และเห็นว่าความผิดฐานดังกล่าวควรลงโทษเมื่อเป็นการใช้กำลัง ชูเชี่ยวหรือทำกับเด็กเท่านั้น และแม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ที่สามารถ นำมาปรับใช้บังคับครอบคลุมถึง การกระทำความผิดทางเพศที่ได้กระทำต่อเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี เกือบทุกกรณี ซึ่งรวมถึงการกระทำความผิดทางเพศที่ได้กระทำต่อเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี เกือบทุกกรณี รวมถึงการกระทำที่เป็นกรณีมีเพศสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเดียวกัน ที่ผู้กระทำเป็นผู้สืบสันดาน เป็นญาติร่วมสายโลหิตหรือเป็นผู้ที่อยู่ในความปกครองที่มีอายุไม่เกิน 15 ปี และได้ให้ความยินยอมต่อการมีเพศสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งไม่ถือว่าเป็นความผิดตามกฎหมาย อาญาด้วยเนื่องจากถือว่าเป็นการกระทำทารุณกรรมต่อเด็ก แต่พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ก็มีบทบัญญัติลงโทษที่ไม่รุนแรง ทำให้ผู้กระทำผิดเห็นว่าการกระทำความผิดทางเพศระหว่าง บุคคลในครอบครัวเดียวกันเป็นเรื่องไม่ร้ายแรงและอาจกระทำผิดซ้ำได้อีก และพระราชบัญญัตินี้ ยังมีข้อจำกัดในแง่ขอบเขตการใช้บังคับเพื่อคุ้มครองเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี เท่านั้น (เอมอร ตั้งสำเริงวงศ์, 2548)

การศึกษาที่มุ่งใช้การลงโทษทางกฎหมาย ในการควบคุมและบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด เรื่อง มาตรการบังคับทางอาญาที่เหมาะสมสำหรับผู้กระทำผิดทางเพศ โดยทำการศึกษาวิจัยทาง เอกสารจากงานวิจัยของนักนิติศาสตร์ นักอาชญาวิทยา และนักทัณฑวิทยา นักปรัชญา นักสังคมศาสตร์และนักจิตวิทยา และนำมาวิเคราะห์และสรุป กล่าวถึงสาเหตุของการกระทำผิด

ทางเพศว่ามี 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1) เกิดจากความต้องการได้รับประโยชน์จากความสุข ทางเพศ และโอกาส 2) เกิดจากความผิดปกติทางด้านจิตใจ เป็นความผิดปกติทางชีวเคมีในร่างกาย 3) เหตุจากการกระทำความคิดอื่น ๆ และลักษณะของผู้กระทำผิดที่พบมัก มี 4 จำพวก ได้แก่ 1) ผู้ที่เป็นโรคจิตหรือวิกลจริต 2) ผู้ที่มีความก้าวร้าวรุนแรงทางเพศที่เกิดจากกระบวนการทางสังคม 3) พวกบุคลิกภาพผิดปกติ และ 4) พวกที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ คือ กลุ่มที่มีความต้องการทางเพศมากเกินกว่าปกติ ข้อเสนอในการบังคับใช้กฎหมายที่เหมาะสมกับผู้กระทำผิดทางเพศ คือ ควรมีการแบ่งผู้กระทำเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้กระทำผิดที่บำบัดรักษาได้ จะใช้วิธีทางจิตวิทยาคลินิก ผสมผสานกับวิธีพฤติกรรมบำบัด ส่วนผู้กระทำที่บำบัดรักษาไม่ได้ ควรใช้การคุมขังเพื่อความปลอดภัยของสาธารณะ (ณรงค์ศักดิ์ สุขวิบูลย์, 2549)

อย่างไรก็ตาม การคุ้มครองผู้หญิงที่ถูกกระทำทารุณแรงในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงในทางเพศ ยังเป็นเรื่องยากที่ผู้หญิงจะได้รับความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมได้ งานศึกษา เรื่อง การค้นหาความจริงจากหญิงที่ถูกข่มขืน : ศึกษาเปรียบเทียบ โดยใช้การวิจัยทางเอกสาร พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการค้นหาความจริงจากหญิงที่ถูกข่มขืน ส่วนหนึ่งเกิดจากการเสนอข่าวของสื่อมวลชนที่ละเมิดสิทธิความเป็นอยู่ส่วนตัวของผู้เสียหาย สร้างความอับอายให้กับผู้เสียหายและครอบครัว ทำให้ผู้เสียหายไม่ยอมเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ผู้เสียหายไม่ยอมแจ้งความร้องทุกข์ เนื่องจากบุคคลที่ข่มขืนเป็นคนใกล้ชิดกับผู้เสียหาย ซึ่งเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อร่างกาย จิตใจ และสังคมของผู้ถูกข่มขืนอย่างมาก ส่วนใหญ่จะถูกข่มขืนโดยบุคคลที่คุ้นเคยในครอบครัว เช่น พ่อเลี้ยง พี่ชาย ปู่ ตา ฯลฯ รวมทั้งเพื่อนบ้าน มีเพียงส่วนน้อยที่ถูกข่มขืนโดยบุคคลที่ไม่รู้จัก ทำให้การค้นหาความจริงยากกว่าคดีอาญาทั่วไป และแม้จะสามารถนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษได้ แต่เมื่อพ้นโทษออกมาก็อาจต้องอยู่ร่วมกับผู้เสียหายอีก ทำให้ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการกระทำผิดทางเพศโดยคนใกล้ชิด ยังต้องวนเวียนอยู่ในสภาพแวดล้อมของการถูกทำร้ายทางเพศ การล่วงเกินทางเพศ การข่มขืนโดยคนที่รู้จักกันจะทำลายความรู้สึกทำร้ายจิตใจของผู้เสียหายมากกว่าผู้ที่ไม่รู้จักกัน ซึ่งประเด็นจะตรงกันข้ามกับผู้รับผิดชอบทางกฎหมายที่คิดว่าผู้หญิงที่ถูกข่มขืนโดยบุคคลในครอบครัวจะได้รับผลกระทบน้อยกว่ากรณีที่ถูกข่มขืนโดยผู้ที่ไม่รู้จัก (บุญชู กล้าแข็ง, 2547)

สำหรับคดีความรุนแรงในครอบครัว ความยากลำบากเริ่มต้นตั้งแต่การที่จะตัดสินใจเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม เพราะสังคมไทยยังอบรมผู้หญิงให้มีความเชื่อว่าพฤติกรรมทางเพศเป็นเรื่องที่น่าอายไม่ควรนำมาเปิดเผย การถูกทำร้ายทางเพศเป็นเรื่องที่สร้างความอับอายให้กับผู้หญิงมาก หญิงที่ถูกข่มขืน มักถูกสังคมมองว่าเป็นความยินยอมจึงไม่กล้าสู้คดี หรือประณามว่า

หญิงเป็นฝ่ายผิด เช่น แต่งตัวยั่วยวน ไม่เป็นกุลสตรี ฯลฯ ซึ่งเป็นการให้น้ำหนักที่เหตุของปัญหา โดยมุ่งที่ตัวผู้หญิงเป็นหลัก นอกจากนี้ กลไกของรัฐที่ให้ความคุ้มครองพิทักษ์สิทธิของประชาชน ยังขาดความเข้าใจต่อสิทธิสตรี ไม่ให้ความสำคัญและเพิกเฉยต่อการให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง ผู้เสียหายมักถูกข่มขู่ หรือใช้อิทธิพลมาบีบบังคับไม่ให้เปิดเผยเรื่องราว เช่น ใช้ผู้มีอิทธิพลมากดดัน บิดเบือนคดีด้วยการกดดัน หลอกล่อ ข่มขู่ บังคับให้ถอนแจ้งความ หรือบิดเบือนคดีให้การเปลี่ยน จากหนักเป็นเบา หรือส่งบุคคลที่ผู้เสียหายเคารพ มาเจรจาไกล่เกลี่ยให้ยุติคดี โดยแลกกับ ค่าเสียหายและความสงบสุขของครอบครัว ทำให้ผู้เสียหายจำต้องยอมรับข้อเสนอนี้ ยิ่งไปกว่านั้น ทัศนคติพื้นฐานที่เกิดจากจารีตประเพณี ค่านิยมในท้องถิ่นและพื้นฐานการศึกษาของผู้หญิง ก็ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถพิทักษ์สิทธิของตัวเองได้ ไม่รู้ว่าจะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเองอย่างไร และยังถูกบังคับโดยกระบวนการยุติธรรมจากทัศนคติของพนักงาน อัยการ ศาล ที่ดำเนินพฤติกรรม หญิงไว้ลวงหน้า และมีการนำสืบภูมิหลังทางเพศของผู้เสียหายเพื่อทำลายน้ำหนักรายงานหลักฐาน ของผู้เสียหาย เป็นการประจาน และทำให้รู้สึกว่าเป็นผู้หญิงที่มีความต้องการทางเพศสูง

นอกจากนี้ การพิจารณาคดีโดยเปิดเผย ซึ่งเป็นหลักการทั่วไปในการพิจารณาคดีอาญา ทั่ว ๆ ไป เว้นแต่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้มีการพิจารณาเป็นการลับ โดยอาจจะพิจารณาต่อเมื่อเห็นว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือไม่ ด้วยเหตุนี้การมีบุคคลทั่วไปเข้าฟังการพิจารณาคดีได้ จึงทำให้ผู้ถูกข่มขืนอับอาย ไม่กล้าเล่าความจริงให้ศาลฟังอย่างละเอียด และการสืบพยานก็ต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย จึงทำให้ผู้ถูกข่มขืนเกิดความกลัว ความอับอาย ที่จะต้องเผชิญหน้ากับจำเลย และเป็นการตอกย้ำความเจ็บปวดของผู้เสียหายจนถึงไม่กล้าเปิดเผยรายละเอียดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้ไม่ได้ความจริงจากหญิงผู้เสียหายเท่าที่ควร และประเด็นที่เป็นเหตุสำคัญที่สุดคือ หลักแห่งการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานและการยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้กับจำเลย ถือเป็นอุปสรรคต่อการค้นหาความจริงของคดีข่มขืนอย่างมาก เพราะในคดีการข่มขืนหากพิจารณาอย่างเป็นธรรมแล้ว การข่มขืนเป็นเรื่องที่เกิดในที่ลับตาคน พยานคือตัวผู้เสียหายคนเดียว และศาลจะพิจารณาพยานอื่นๆประกอบ เช่น เลือดผ้า คราบอสุจิ หรือหลักฐานต่าง ๆ จากตัวผู้เสียหาย ซึ่งผลการตรวจทางการแพทย์ของตัวผู้เสียหาย อาจถูกทำลายหรือสูญหายเนื่องจากมาแจ้งความล่าช้า สิ่งเหล่านี้ ล้วนส่งผลให้เป็นเรื่องยากที่ผู้หญิงและเด็ก ซึ่งตกเป็นเหยื่อของปัญหา ความรุนแรงในครอบครัวจะได้รับพิทักษ์คุ้มครองตามกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเต็มที่ (บุญชู กล้าแข็ง, 2547)

สำหรับกรณีการคุ้มครองผู้หญิงที่เป็นภรรยาและตกเป็นเหยื่อของการกระทำ ความรุนแรงภายในครอบครัวนั้น มีการศึกษาเรื่อง มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองและป้องกัน หญิงที่ถูกสามีทำร้าย : ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายประเทศต่าง ๆ กล่าวถึง ปัญหาความรุนแรง ในครอบครัวว่าเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนมาก และส่งผลกระทบต่อทุกคนในครอบครัวรวมทั้ง บุตร ผลที่เกิดขึ้นมีทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ในระยะสั้นมักพบอันตรายต่อร่างกายและชีวิต และ ส่งผลกระทบต่อจิตใจและอารมณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีหญิงที่ถูกสามีทำร้าย จะส่งผล กระทบระยะยาวต่อความมั่นคงของสถาบันครอบครัว และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของบุตร ปัญหาครอบครัวถือเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนเพราะมีอารมณ์ ค่านิยม และวัฒนธรรม ประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง แม้ว่ามาตรการทางกฎหมายจะเป็นสิ่งที่จำเป็นในการให้ความคุ้มครอง หญิงที่ถูกสามีทำร้าย และเพื่อควบคุมมิให้สามีกระทำความผิดอีก แต่การใช้กฎหมายก็ต้อง คำนึงถึงความสมดุลระหว่างความเป็นส่วนตัวในชีวิตครอบครัว กับการที่จะเข้าไปแทรกแซงโดย บุคคลภายนอกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีสามีทำร้ายภรรยา แม้จะถือว่าเป็นความสัมพันธ์ ในครอบครัว แต่ขณะเดียวกันก็เป็นอาชญากรรมที่ส่งผลกระทบต่อสังคมด้วย รัฐจึงมีหน้าที่สอง บทบาทคือบทบาทในการให้ความคุ้มครองและความปลอดภัยในชีวิตร่างกายของบุคคล และ บทบาทในการคุ้มครองความเป็นส่วนตัวของครอบครัวไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้น ในการใช้กฎหมาย เจ้าหน้าที่ของรัฐ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจต่อความละเอียดอ่อนและ ความซับซ้อนของปัญหาครอบครัว และใช้มาตรการทางกฎหมายด้วยความระมัดระวังและ รอบคอบ โดยควรคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายของปัญหาครอบครัว เพราะปัญหาหนึ่ง ๆ อาจมีบริบทแวดล้อมที่ต่างกัน เช่น ความแตกต่างในแง่ของปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทาง วัฒนธรรม ปัญหาความบกพร่องทางสุขภาพกายหรือสุขภาพจิต ความไม่เท่าเทียมกันทาง โครงสร้างหรือสภาพความบกพร่องทางบุคลิกภาพ (สุวรรณ จารุทัศน์ย์, 2544)

งานวรรณกรรมข้างต้น ก็ได้ชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงในครอบครัว มีแนวโน้มจะ ทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ การแก้ปัญหาที่ยังไม่สามารถบรรลุผลได้อย่างแท้จริง ส่วนหนึ่ง เป็นผลเนื่องจากการขาดมุมมองด้านสิทธิมนุษยชนสตรี ทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจที่มาของ ปัญหาว่ามีรากเหง้าจากโครงสร้างวัฒนธรรมที่ชายเป็นใหญ่ ซึ่งฝังรากลึกในฐานะที่เป็นสถาบัน คือ ระเบียบสังคม และในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ ซึ่งได้รับการปลูกฝัง อบรม ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน จนกลายเป็นกระบวนการที่กำหนดความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรุนแรงที่เกิดกับผู้หญิงและเด็กใน ครอบครัว ที่เป็นในลักษณะของความรุนแรงอันเนื่องมาจากเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศภาวะ

หรือที่เรียกว่า Gender-based violence ได้แก่ การข่มขืนกระทำชำเรา กระทำอนาจาร การล่วงละเมิดทางเพศ การบังคับค้าประเวณี และการค้ามนุษย์ ที่เป็นการกระทำระหว่างบุคคล ในครอบครัว เป็นเรื่องยากที่รัฐจะสามารถเข้าไปแทรกแซงเพื่อให้ความช่วยเหลือได้มากนัก เห็นได้จากสภาพอาชญากรรมความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้น และรุนแรงมากขึ้น แต่ยังไม่สามารถหาหนทางระงับได้ แม้ว่าจะมีมาตรการทางกฎหมาย แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในขอบเขต และเงื่อนไขของการบังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนอุปสรรคที่ติดกันจากบุคลากรผู้เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย รวมทั้งข้อกีดกันอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขัดเกลาทางสังคม ที่มีผลต่อมุมมองหรือความคิดของผู้ปฏิบัติงานในการคุ้มครองผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงที่เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวเดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนในการแก้ไขปัญหาโดยพิจารณาบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในชีวิตของมนุษย์อย่างรอบด้าน

ดังนั้น ด้านหนึ่งของการแก้ปัญหาความรุนแรงในสังคมไทย คือ การสร้างให้สังคมตระหนักถึงรากเหง้าของปัญหา มีความรู้ และเข้าใจในปัญหาอย่างถ่องแท้ด้วยการสร้างจิตสำนึก โดยทบทวนโครงสร้างทางสังคมเสียใหม่ทั้งระบบ บนพื้นฐานของการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเพศให้หมดไปในที่สุด ซึ่งอาจต้องใช้เวลายาวนาน แต่ก็ยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การแก้ปัญหาบรรลุผลได้อย่างแท้จริง ในขณะที่อีกด้านหนึ่งที่สำคัญ คือ การสนับสนุนการบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาบทบาทในการทำงานของนักสหวิชาชีพ ทั้งในกลุ่มบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม บุคลากรด้านการแพทย์ และบุคลากรด้านสวัสดิการสังคม ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพิทักษ์คุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว และจำเป็นต้องมีความเข้าใจพื้นฐานในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย โดยเฉพาะในแง่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวไทยเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองสิทธิผู้หญิงและเด็กหญิงที่ตกเป็นเหยื่อในระยะต่อไป

3. งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของนักสหวิชาชีพ ในการพิทักษ์คุ้มครองเหยื่อของการกระทำความรุนแรงในครอบครัว

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของวิชาชีพพนักงานสอบสวนและอัยการ ในการคุ้มครองสิทธิเด็กที่เป็นผู้เสียหายในคดีความผิดทางเพศ ในชั้นสอบสวนโดยพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการ พบว่า ผู้บังคับใช้กฎหมายให้ความสำคัญกับการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาอาญา (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2542 โดยเห็นว่าเหมาะสมที่จะนำกลุ่มสหวิชาชีพเข้ามาช่วยในการสอบสวน

และการจัดให้มีสถานที่พิเศษ หรือ “One Stop Service Center” และนำระบบเทคโนโลยีมาใช้ในการสอบสวน มีการนำเทคนิคและทักษะเกี่ยวกับเด็กมาใช้ โดยมองว่า รัฐควรรักษากฎหมายในลักษณะคุ้มครอง (Protective) มาใช้ในการคุ้มครองเด็ก และเชื่อว่าเด็กที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ที่อยู่ภายใต้การดูแลของนักสังคมสงเคราะห์ หรือนักจิตวิทยา จะมีผลดีอย่างยิ่งต่อการสอบสวนและสนับสนุนการบังคับใช้กฎหมาย และการศึกษานี้ยังเสนอว่า ควรกำหนดให้มีพนักงานสอบสวนผู้หญิงประจำทุกสถานีตำรวจครอบคลุมทุกจังหวัด และให้มีพนักงานอัยการผู้หญิงประจำสำนักงานคดีทุกสำนักงานที่เกี่ยวข้องกับการสอบปากคำที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ (เรียรไทย รอดครุฑ, 2543)

บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ ในกรณีเกี่ยวกับการคุ้มครองเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของการกระทำทารุณกรรมทางเพศในครอบครัว จากการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการดูแลบำบัดฟื้นฟูเด็กที่ถูกกระทำทารุณกรรมทางเพศในครอบครัวที่อยู่ในเครือข่ายบ้านพักเด็ก จังหวัดเชียงใหม่ ในกรณีศึกษา : การเข้าถึงอัตลักษณ์ของเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศโดยบุคคลในครอบครัว ซึ่งใช้วิธีการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่บ้านพักเด็ก ในกระบวนการช่วยเหลือเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศของบ้านพัก ได้ใช้วิธีการประสานงาน การส่งต่อ และมีบริการที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กแต่ละราย เช่น อายุ การศึกษา ชาติพันธุ์ และสภาพความรุนแรงของปัญหา ซึ่งพบว่าการช่วยเหลือในกระบวนการยุติธรรม ทำให้เด็กต้องถูกถามซ้ำและส่งผลกระทบต่อจิตใจของเด็ก จึงมีการพัฒนาทักษะของเจ้าหน้าที่บ้านพักเด็กฯ ซึ่งมีบทบาททั้งในด้านการสืบค้นข้อเท็จจริง การประเมินสภาวะของเด็ก ครอบครัว และชุมชนของเด็ก รวมทั้งใช้วิธีการสังคมสงเคราะห์ในการเจาะข้อมูลเชิงลึก เช่น การสร้างสัมพันธภาพกับเด็กและครอบครัว การเยี่ยมบ้าน การสัมภาษณ์ การทำ Case Conference กับทีมสหวิชาชีพสาขาต่าง ๆ เช่น แพทย์ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ ตำรวจ ทนายความ อัยการ และผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรม เพื่อร่วมกันประเมินปัญหาและร่วมวางแผนแก้ไขปัญหากับเด็กหลายครอบครัว และช่วยให้เด็กและครอบครัวสามารถแก้ไขปัญหามีศักยภาพเพียงพอที่จะคืนสู่สังคมต่อไปได้ (ทัศนีย์ ปุวรรตน์ และ รสสุคนธ์ ทาริยะ, 2547)

จากงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของสหวิชาชีพ พบว่ามีการศึกษารวบรวมองค์ความรู้ในลักษณะที่เป็น “สหวิทยาการ” โดยใช้การวิจัยภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลองค์ความรู้ที่นำมาประยุกต์ใช้กับการคุ้มครองเหยื่ออาชญากรรม ในโครงการศึกษาและพัฒนาระบบการช่วยเหลือเหยื่อทางอาชญากรรม กล่าวถึงการทำงานในรูปแบบสหวิชาชีพ ประกอบด้วยผู้ทำงานอย่างน้อย 3 ด้านหลัก คือ กฎหมาย สังคมสงเคราะห์ และการแพทย์ มีกระบวนการทำงาน

ประกอบด้วย การค้นหาความจริง หรือการสอบสวนเพื่อหาสาเหตุว่าเหตุใดถูกกระทำมาอย่างไร ใครเป็นผู้กระทำ และถูกกระทำมานานแค่ไหน รวมทั้ง ศึกษาถึงปฏิกิริยาและการตอบสนองของคนในครอบครัว และแนวทางในการคุ้มครองและป้องกันเฉพาะหน้า ซึ่งสหวิชาชีพจะต้องมีการประชุมปรึกษาหารือกันโดยใช้ข้อมูลที่แต่ละวิชาชีพได้รับมาประกอบการช่วยเหลือ โดยถือหลักประโยชน์ของเด็กเป็นสำคัญ และสหวิชาชีพยังต้องให้การดูแลในเรื่องการบำบัดฟื้นฟูเหยื่อ โดยทำงานร่วมกับครอบครัว แพทย์ และชุมชน และส่งเหยื่อกลับคืนสู่สังคม โดยใช้การพิจารณาข้อมูลร่วมกัน และร่วมกันหาทางป้องกันด้วยการลดปัจจัยเสี่ยงในครอบครัว หากพบว่าเด็กมีแนวโน้มจะถูกกระทำละเมิด ควรแจ้งให้หน่วยงานด้านสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อป้องกันก่อนเด็กถูกละเมิด โดยก่อนหน้านี้มีบทบาทการทำงานของนักสหวิชาชีพตามกฎหมาย ตาม พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติม ป.วิอาญา (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2542 ที่มีผลใช้บังคับตั้งแต่ 15 กันยายน 2543 เป็นการคุ้มครองการสอบปากคำเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี ในฐานะผู้เสียหายหรือพยานในชั้นสอบสวน ซึ่งจะให้ประโยชน์แก่พนักงานสอบสวน ซึ่งอาจมีความชำนาญด้านจิตวิทยาเด็กไม่เพียงพอ และทำให้ได้คำนี้ถึงความพร้อมทางสภาพร่างกายและจิตใจของเด็ก ที่อาจส่งผลต่อผลการสอบสวนที่คลาดเคลื่อนได้หากเด็กยังไม่พร้อม และช่วยในการคุ้มครองเด็กไม่ให้อายุต้องเผชิญกับจำเลยในห้องพิจารณาของศาล และการตอบคำถามซ้ำ ๆ ที่มีผลต่อจิตใจของเหยื่อ ที่จะยิ่งทำให้จิตใจของผู้ถูกกระทำบอบช้ำมากขึ้น นอกจากนี้ ในชั้นสืบพยานซึ่งเป็นบทบาทของอัยการและศาลโดยตรงนั้น ศาลจะเป็นผู้ถามเอง หรือถามผ่านนักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์ก็ได้ และศาลจะให้คู่ความ (ทั้งโจทก์คือพนักงานอัยการหรือทนายโจทก์ จำเลย คือ จำเลยหรือทนายจำเลย) ถามค้านหรือถามตงผ่านนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ก็ได้ และพบว่าตำรวจจะมีบทบาทใกล้ชิดกับผู้เสียหายหรือเหยื่อมากที่สุด ตั้งแต่รับเรื่องราวร้องทุกข์และการรวบรวมพยานหลักฐาน ซึ่งรวมทั้งการคุ้มครองผู้เสียหาย พยาน และช่วยเหลือเหยื่อ เช่น การใช้มาตรการเพื่อการคุ้มครองผู้เสียหายและพยาน เป็นต้น ตำรวจจะมีบทบาทสำคัญอย่างใกล้ชิดกับผู้เสียหาย ตั้งแต่เริ่มต้นคดีไปจนตลอดในชั้นสอบสวนและในชั้นพิจารณาคดีของศาล (สุดสงวน สุธีสร และคณะ, 2546)

หลังจากนั้น บทบาทของพนักงานอัยการ จะเชื่อมโยงต่อจากพนักงานสอบสวน เมื่อได้รับสำนวนจากการสอบสวนจากตำรวจ อัยการจะเป็นผู้ทำความเข้าใจสิ่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง หรืออาจสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติม หรือให้ส่งพยานหรือผู้เสียหายมาเมื่อสอบถามข้อเท็จจริงเพิ่มเติม และอัยการยังมีบทบาทสำคัญในการฟ้องเรียกชดเชยค่าเสียหาย หรือการเรียกใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายตาม ป.วิอาญา มาตรา 44/2 กรณีที่เป็นคดีความผิดต่อร่างกายและความผิดทางเพศได้ ในการดำเนินคดีอาญาดังกล่าว ซึ่งช่วยให้พนักงานอัยการ

มีบทบาทในการช่วยเหลือผู้เสียหายมากขึ้นโดยผู้เสียหายไม่ต้องฟ้องเป็นคดีใหม่ สำหรับ ศาลยุติธรรมถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้มีบทบาทในการควบคุมกระบวนการพิจารณา คดีอาญา และเป็นองค์กรประสานการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการฟ้องร้องและการพิจารณา เพื่อประกันว่าการดำเนินคดีจะเป็นไปโดยยุติธรรมต่อทุกฝ่าย และรับผิดชอบในการกำหนดโทษให้จำเลยที่เหมาะสมเพื่อคุ้มครองสังคมและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และยังมีบทบาทของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมอื่น ๆ ที่เข้ามาหนุนเสริมในงานของศาล เช่น บทบาทของเจ้าพนักงานคุมประพฤติในการสืบเสาะข้อเท็จจริงและการคุมประพฤติตามคำสั่งศาล บทบาทของเจ้าพนักงานการไกล่เกลี่ยตามคำสั่งศาล เป็นต้น (สุดสงวน สุธีสร และคณะ, 2546)

สำหรับแนวทางในการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์และนักจิตวิทยาตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 นั้น วันทนี วาสิกะสิน ได้กล่าวว่า นักสังคมสงเคราะห์และนักจิตวิทยา จะมีบทบาทสำคัญในการทำงานกับบุคคล 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1) กลุ่มผู้กระทำความรุนแรง แนวคิดที่สามารถนำมาใช้ในการทำงาน คือ Cognitive Theory ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแนวความคิดหรือความนึกคิดของบุคคลเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และแนวคิดพฤติกรรมนิยม (Behavior Theory) ซึ่งเป็นแนวคิดทางจิตวิทยามาผนวกกันเพื่อทำพฤติกรรมบำบัด (Rehabilitation behavior) เช่น การนำกลุ่มคนที่ประสบปัญหาเกี่ยวกราดต่าง ๆ ไปเข้ารับการฝึกอบรม เนื่องจากกลุ่มผู้ถูกกระทำรุนแรงจัดเป็นกลุ่มที่ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ ทั้งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการควบคุมอารมณ์ ต้องใช้การเปลี่ยนแปลงวิธีคิดใหม่ 2) กลุ่มผู้ถูกกระทำรุนแรงจะใช้แนวคิดในการทำงาน 2 แนวคิด คือ แนวคิด Empowerment เป็นการให้กำลังใจและการเสริมพลังอำนาจให้กับบุคคลที่ถูกกระทำรุนแรง เนื่องจากคนที่ถูกกระทำรุนแรงจะรู้สึกว่าเป็นตัวเองไร้ค่า ทำให้กลายเป็นคนที่ในทางจิตวิทยาเรียกว่าเป็นคนที่มีความคิดในทางลบต่อตัวเองและทำให้รู้สึกที่ไร้พลังหรือไร้คุณค่า เช่น ผู้หญิงที่ถูกสามีทำร้ายมักจะคิดด้วยตัวเองว่าเป็นเพราะตนเองทำไม่ดีเองจึงสมควรถูกสามีทำร้าย เช่นคิดว่าตัวเองมีข้อบกพร่อง เช่น เลี้ยงลูกไม่ดี หรือตัวเองทำกับข้าวไม่อร่อย เป็นต้น ผู้หญิงส่วนใหญ่มักจะมองว่าการทำร้ายของสามีเป็นการหึงหวงหรือเป็นการแสดงทางความรัก ส่วนแนวคิด Advocate หรือแนวคิดในการพิทักษ์สิทธิ เป็นการพิจารณาว่าผู้ถูกกระทำมีสิทธิอย่างไร จะดูแลได้อย่างไรบ้าง แต่การนำแนวคิดนี้มาใช้กับพระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ เป็นเรื่องค่อนข้างยากเพราะหากไม่มีการเอาผิดมาตั้งแต่ต้นและยังมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น “การหย่าร้าง” มักถูกมองว่าเป็นเรื่องน่าอับอาย ผู้หญิงที่หย่ามักถูกมองว่าเป็นผู้หญิงที่มีปัญหา ส่วนใหญ่จะยอมประนีประนอมและทนอยู่เพื่อลูก และผู้หญิง

มีมายาคติว่าเป็นเพราะสามีหรือสมควรถที่ตัวเองจะถูกกระทำเพราะความบกพร่องของตัวเอง ทั้งนี้ ผู้ปฏิบัติงานตามกฎหมาย จำเป็นต้องมีแนวความคิดในเรื่องความรุนแรงในครอบครัว เพราะจะช่วยให้สังเกตเห็นถึงสภาพร่างกายและจิตใจที่สัมพันธ์กับสภาพปัญหาของมนุษย์ เพราะปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมักไม่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนนัก และคนทำงานในเรื่องปัญหาความรุนแรงในครอบครัว จำเป็นต้องมีมุมมองที่เห็นความละเอียดอ่อนในความแตกต่างระหว่างหญิงชาย และมองเห็นการกดขี่ที่เกิดขึ้นระหว่างหญิงชาย (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2551)

การศึกษาบทบาทของสหวิชาชีพในการทำงานด้านความรุนแรงในครอบครัว ได้มีการศึกษาวิจัยเรื่องทัศนคติและบทบาทของสหวิชาชีพต่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยใช้การศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณจากการวิจัยเชิงสำรวจจากกลุ่มตัวอย่าง 796 คนในกรุงเทพมหานคร นนทบุรี เชียงใหม่ ร้อยเอ็ด สระบุรี และชุมพร และใช้การสนทนากลุ่มและการจัดสัมมนาทางวิชาการ พบว่ากลุ่มวิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุขมีบทบาทในฐานะฝ่ายสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ในขณะที่กลุ่มวิชาชีพด้านสวัสดิการเป็นผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมากกว่ากลุ่มอื่น ส่วนกลุ่มวิชาชีพในกระบวนการยุติธรรมเป็นผู้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กว่า 2 ใน 3 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเห็นว่าการทำงานลักษณะที่ผสมวิชาชีพมีข้อดี คือ ทำให้มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยบทบาทของทีผสมวิชาชีพ มี 4 ด้าน คือ 1) บทบาทหน้าที่ของแพทย์ ได้แก่ การตรวจวินิจฉัยหาร่างกาย สภาพจิตใจ วินิจฉัยโรค รักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น เก็บหลักฐานที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการทำคดีประสานงานส่งต่อไปยังผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านบริหารศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรี หรือหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว พัฒนาระบบการรักษาและช่วยเหลือผู้ถูกกระทำ ความรุนแรง 2) บทบาทหน้าที่ของพยาบาล ได้แก่ การซักประวัติผู้ถูกกระทำ เตรียมข้อมูลเบื้องต้นสำหรับแพทย์ ลงทะเบียนประวัติของผู้ถูกกระทำ ส่งต่อไปยังแพทย์เพื่อตรวจร่างกาย ประเมินความปลอดภัยของผู้ถูกกระทำในการได้รับการกระทำซ้ำ จัดหาที่พักในกรณีฉุกเฉิน ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาแก่คนไข้ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการตรวจลักษณะต่าง ๆ เช่น HIV ประสานงานกับสหวิชาชีพอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกโรงพยาบาล 3) บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ บทบาทของนักจิตวิทยา คือ ประเมินเรื่องสภาพจิตใจของผู้ถูกกระทำ ส่งคนไข้ต่อไปพบจิตแพทย์ ติดตามดูแลผู้ถูกกระทำ โดยการติดตามทางโทรศัพท์หรือเยี่ยมบ้านคนไข้ เพื่อให้ความช่วยเหลือ หรือป้องกันการถูกกระทำซ้ำ และ 4) บทบาทหน้าที่ของ

นักกฎหมาย ได้แก่ การรับแจ้งเหตุเด็กที่ถูกทำร้ายทารุณกรรม ทอดทิ้งละเลยในเรื่องต่าง ๆ หาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ประสานงานกับสหวิชาชีพอื่นภายในหน่วยงานเดียวกัน คຸ້ມครองตัวเด็ก การส่งต่อให้ฝ่ายอื่นช่วยประสานงานกรณีที่ไม่สามารถทำได้เอง การบำบัดฟื้นฟูเพื่อคืนเด็กสู่สังคม การป้องกันต่าง ๆ ในครอบครัวโรงเรียนหรือที่อื่น ๆ (บุญเสริม หุตะแพทย์ และคณะ, 2551)

ในภาพรวมบทบาทของสหวิชาชีพในการคຸ້ມครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรง ในครอบครัวตามกฎหมาย แบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มแรกเป็นบทบาทของนักวิชาชีพในสาขา การแพทย์ เช่น แพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา มีบทบาทในการตรวจรักษาทั้งทางกายและทางจิต รวมทั้ง ประเมินสภาพเบื้องต้น และการบำบัดฟื้นฟู กลุ่มที่สองเป็นบทบาทของนักสวัสดิการสังคม เช่น นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา พนักงานเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานด้านการคຸ້ມครองสวัสดิภาพ เด็ก สตรี และครอบครัว มีบทบาทตั้งแต่รับเรื่องราวจากประชาชน ช่วยเหลือในการแยกผู้ถูกกระทำ ออกจากครอบครัว การคຸ້ມครองสวัสดิภาพ การบำบัดฟื้นฟูเยียวยาเหยื่อ การส่งกลับคืนสู่สังคม ส่วนกลุ่มที่สามเป็นบทบาทของนักกฎหมาย เช่น ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา รวมทั้ง เจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงานสนับสนุนตามคำสั่งศาล มีบทบาททั้งในการรับเรื่องราวร้องทุกข์ การสอบสวน การนำ สืบพยานหลักฐาน การไกล่เกลี่ย การออกคำสั่งเพื่อคຸ້ມครองพิเศษ ซึ่งบทบาทของทั้งสามกลุ่มนี้ ต้องทำงานร่วมกันแบบสหวิชาชีพ ทั้งในรูปแบบของการปรึกษาหารือเป็นทีมสหวิชาชีพ การประสานงานด้านการให้ความช่วยเหลือ และการส่งต่อข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง การติดตาม ดูแลความประพฤติหรือสืบเสาะข้อเท็จจริงตามคำสั่งศาล

4. งานศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้

ทฤษฎีของการเรียนรู้มีหลายทฤษฎี แนวคิดที่นำมาใช้ประกอบในการศึกษานี้ มี 3 ทฤษฎี ดังนี้

4.1 ทฤษฎีการเรียนรู้พฤติกรรมนิยม นักจิตวิทยาแบ่งพฤติกรรมของมนุษย์ออกเป็น สองประเภท คือ พฤติกรรมแบบ Respondent Behavior หมายถึงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดย สิ่งเร้า เมื่อมีสิ่งเร้าพฤติกรรมตอบสนองก็จะเกิดขึ้น ซึ่งสามารถจะสังเกตได้ และพฤติกรรมแบบ Operant Behavior เป็นพฤติกรรมที่บุคคลแสดงพฤติกรรมตอบสนองออกมาโดยปราศจากสิ่งเร้าที่แน่นอน และพฤติกรรมนี้มีผลต่อสิ่งแวดล้อม พื้นฐานความคิดของทฤษฎีพฤติกรรมนิยม คือ พฤติกรรม ทุกอย่างเกิดขึ้นโดยการเรียนรู้และสามารถจะสังเกตได้ พฤติกรรมแต่ละชนิดเป็นผลรวมของการเรียนรู้ที่เป็นอิสระหลายอย่างและแรงเสริมช่วยทำให้พฤติกรรมเกิดขึ้นได้

4.2 ทฤษฎีการเรียนรู้พุทธิปัญญานิยม (Cognitive Constructivism) มีหลักการว่าในการเรียนรู้ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้กระทำ (active) และสร้างความรู้ ถือว่าผู้เรียนเป็นผู้กระทำ (active) และเป็นผู้สร้างความรู้ขึ้นในใจเอง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมีบทบาทในการก่อให้เกิดความไม่สมดุลทางพุทธิปัญญาขึ้น เป็นเหตุให้ผู้เรียนปรับความเข้าใจเดิมที่มีอยู่ให้เข้ากับข้อมูลข่าวสารใหม่ จนกระทั่งเกิดความสมดุลทางใหม่ เกิดความสมดุลทางพุทธิปัญญาหรือเกิดความรู้ใหม่ขึ้น พัฒนาการดังกล่าว ถือว่าผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น (ผู้ใหญ่หรือเพื่อน) ในขณะที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรืองานในสภาวะสังคม (Social Context) ซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญและขาดไม่ได้ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะทำให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจเดิมให้ถูกต้องหรือซับซ้อนกว้างขวางขึ้น

4.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา (Social Cognitive Learning Theory) ของศาสตราจารย์บันดูรา ซึ่งมีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ และเนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวอยู่เสมอ การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน โดยบันดูราได้ให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์และสิ่งแวดล้อม และถือว่าการเรียนรู้ก็เป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม โดยผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกันบันดูราได้ถือว่าทั้งบุคคลที่ต้องการจะเรียนรู้และสิ่งแวดล้อมเป็นสาเหตุของพฤติกรรมอย่างมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกันด้วย (เอกศิษฎ์ พันธุ์นกิจพฤษ, 2552)

การเรียนรู้ของมนุษย์ จึงอาจมีทั้งพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยสิ่งเร้า หรืออาจเป็นพฤติกรรมที่ปราศจากสิ่งเร้าที่แน่นอน การเรียนรู้แบบพุทธิปัญญานิยม ที่ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้กระทำและสร้างความรู้ และการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งการเรียนรู้ในทั้งสามแนวทางนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการรับรู้ของนักสหวิชาชีพด้วย

โดยสรุป จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่าความรุนแรงในครอบครัวและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมทั้งในโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยโครงสร้างเหล่านี้มีผลต่อการก่อให้เกิดความซับซ้อนของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ถูกกระทำเป็นผู้หญิงและเด็กหญิงและเป็นการกระทำโดยบุคคลในครอบครัว ซึ่งมีทั้งความสลับซับซ้อนของปัญหาและข้อจำกัดมากมายที่เป็นอุปสรรค ข้อจำกัด หรือการกีดกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อจำกัดอันเป็นผล

สืบเนื่องมาจากความแตกต่างทางเพศและเพศภาวะ อันถือเป็นรากฐานสำคัญของความรุนแรง อันเนื่องมาจากเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศ (gender-based violence) รวมทั้ง ข้อจำกัดจาก ข้อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในการคุ้มครองผู้หญิงและเด็กหญิงที่ตกเป็นเหยื่อของการกระทำความรุนแรงในครอบครัว และข้อจำกัดจากทัศนคติของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานตามกฎหมายต่อคดีความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงโดยเฉพาะกรณีพ่อแม่กระทำต่อลูก และกรณีระหว่างสามี-ภรรยา ตลอดจน ข้อจำกัดจากเจตคติของคนในสังคมต่อกรณีปัญหา หรือคดีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว และความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง และ ข้อจำกัดจากปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลให้การใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อการคุ้มครองในกรณีของผู้หญิง และเด็กหญิงตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงในครอบครัว อาจไม่สามารถเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนอาจมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติงานในแต่ละวิชาชีพ ทั้งในแง่ที่เป็นผลดีต่อการคุ้มครองเหยื่อและในแง่ที่อาจเป็นอุปสรรคหรือส่งผลกระทบต่อ การปฏิบัติงานเพื่อการคุ้มครองผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อ

กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดให้ทีมสหวิชาชีพเข้ามามีบทบาทในการเข้ามาเสริมแรงหรือ สนับสนุนซึ่งกันและกันในการทำงาน ทั้งวิชาชีพนักกฎหมาย นักสวัสดิการสังคม และนักการแพทย์ โดยทั้งสามวิชาชีพจะมีกระบวนการทำงานร่วมกัน ตั้งแต่การค้นหาความจริงหรือ การสอบสวน การค้นหาข้อเท็จจริงเต็มจากครอบครัว การหารือแนวทางในการคุ้มครองเหยื่อและการป้องกัน เฉพาะหน้า ซึ่งสหวิชาชีพจะต้องมีการประชุมปรึกษาหารือกันโดยใช้ข้อมูลของแต่ละวิชาชีพได้รับมา ประกอบการช่วยเหลือ โดยถือหลักประโยชน์ของเด็กเป็นสำคัญ และสหวิชาชีพยังต้องให้การดูแล ในเรื่องการบำบัดฟื้นฟูเหยื่อ โดยทำงานร่วมกับครอบครัว แพทย์ และชุมชน และการส่งเหยื่อ กลับคืนสู่สังคม และร่วมกันหาทางป้องกันด้วยการลดปัจจัยเสี่ยงในครอบครัว และยังมีบทบาทใน การให้คำแนะนำปรึกษา การไกล่เกลี่ย รวมทั้งการพิจารณาคดีในชั้นศาล ดังนั้น นักสหวิชาชีพที่ เป็นผู้ปฏิบัติงานข้างต้น จึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจและมีความตระหนักรู้ในเรื่องความ ละเอียดอ่อนทางเพศภาวะ (gender sensitivity) เพื่อประกอบในการพิจารณาปัญหาความรุนแรง ในครอบครัว โดยให้ความสำคัญกับการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวในแง่มุมมองของ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัว และความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในโครงสร้าง ทางสังคม ที่ทำให้ผู้หญิงและเด็กหญิงที่ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัว อยู่ในสภาวะ ความทุกข์ยากลำบาก และยากที่จะได้รับความช่วยเหลือ รวมทั้ง มีการพิจารณาตัดสินใจให้ ความช่วยเหลืออย่างเหมาะสม มีการไกล่เกลี่ยที่จะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจใน ครอบครัวยุคใหม่และความปลอดภัยของผู้หญิงและเด็กหญิง รวมทั้ง มีการออกมาตรการคุ้มครอง

ชั่วคราวที่เหมาะสม และมีความละเอียดอ่อนในการพิจารณาพิพากษาคดี ทั้งนี้ เพื่อสนับสนุนต่อการปฏิบัติงานตาม พ.ร.บ. คຸ່ມครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษาวิจัยนี้ขึ้น เพื่อให้ทราบถึงการรับรู้ของนักสหวิชาชีพ และปัญหาอุปสรรค ตลอดจนแสวงหาแนวทางในการสนับสนุนการปฏิบัติงานของสหวิชาชีพ เพื่อสนับสนุนการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพิทักษ์คຸ່ມครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและเด็กหญิง ให้ได้รับการคຸ່ມครองด้วยมาตรการทางกฎหมายฉบับนี้ อย่างมีประสิทธิภาพ

คຸ່ມครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว